

טו א, ב וירא אליו יהוה באלני ממרא והוא ישב פתח האהל כחם היום: וישא מט וירא

עיניו וירא והנה שלשה אנשים נצבים עליו וירא לקראתם מפתח

האהל וישתחו ארצה: ויאמר אדני אם-נא מצאתי חן בעיניך אל-נא

ד תעבר מעל עבדך: יקח-נא מעט-מים ורחצו רגליכם והשענו תחת

ה העץ: ואקחה פת-לחם וסעדו לבכם אחר תעברו כי-על-כן עברתם

ו על-עבדכם ויאמרו כן תעשה כאשר דברת: וימהר אברהם האהלה

תרגום אונקלוס

א ואתגלי ליה יי במישרי ממרא והוא יתיב בתרע משכנא כמיחם יומא: ב וזקף עינוהי וחזא והא תלתא גוברין קימין עלוהי וחזא ורהט לקדמותהון מתרע משכנא וסגיד על ארעא: ג ויאמר יי אם כען אשכחית רחמין קדמך לא כען תעבר מעל עבדך: ד יסבון כען זעיר מיא ואסחו רגליכון ואסתמיכו תחות אילנא: ה ואסב פתא דלחמא וסעדו לבכון בתר כין תעברון ארי על כין עברתון על עבדכון ואמרו כין תעביד כמא דמלילתא: ו ואוהי אברהם למשכנא

פירוש רשי

סדר טו (א) וירא אליו. לבקר את החולה. אמר רבי חמא בר חנינא: יום שלישי למיתו היה ובא הקדוש ברוך הוא ושאל בשלומי: באלני ממרא. הוא שנתן לו עצה על המילה, לפיכך נגלה עליו בחלקו: ישב. 'ישב' כתיב, בקש לעמד, אמר לו הקדוש ברוך הוא: שב ואני אעמד, ואתה סימן לבניך שעתידי אני להתייב בעדת הדינים והן יושבין, שנאמר 'אלהים נצב בעדת אל' (תהלים סדר יא פסוק פו, מזמור פא שלנו פסוק א): פתח האהל. לראות אם יש עובר ושב, ויכניסם בביתו: כחם היום. הוציא הקדוש ברוך הוא חמה מנרתיקה, שלא להטריחו באורחים, ולפי שראהו מצטער שלא היו אורחים באים, הביא המלאכים עליו בדמות אנשים: (ב) והנה שלשה אנשים. אחד לבשר את שרה ואחד להפך את סדם ואחד לרפאות את אברהם, שאין מלאך אחד עושה שתי שליחיות. תדע לך, שכן כל הפרשה הוא מזכירן בלשון רבים – 'ויאכלו' (פסוק ה) 'ויאמרו אליו' (פסוק ט) ובבשורה נאמר 'ויאמר שוב אשוב אליך' (פסוק י) ובחפיכת סדם הוא אומר 'כי לא אוכל לעשות דבר' (לקמן ט:כב) 'לבלתי הפכי' (שם כא). ורפאל שרפא את אברהם, הלך משם להציל את לוט, הוא שנאמר 'ויהי כהוציאם אתם החוצה ויאמר המלט על נפשך' (שם יי) – למדת שהאחד היה מציל: נצבים עליו. לפניו, כמו 'ועליו מטה מנשה' (במדבר ב:כ), אבל לשון נקיה הוא כלפי המלאכים: וירא. מהו 'וירא' ו'ירא' שתי פעמים? הראשון כמשמעו, והשני – לשון הבנה, נסתפל שהיו נצבים במקום אחד והבין שלא היו רוצים להטריחו, ואף על פי שיודעים היו שיצא לקראתם עמדו במקומם לכבודו להראותו שלא רצו להטריחו, וקדם הוא ורך לקראתם. בבבא מציעא (פו:) כתיב 'נצבים עליו' וכתיב 'וירא לקראתם' 'כד

מפתח סדרי התנך ערך החסד מודגש בשני אירועי משבר קיצוניים: מות שאול ויהונתן ומעשה פילגש בגבעה. הפסוק הפותח את סדר יט בספר שמואל מדגיש שגם מי שעסקה באיסור שעונשו מיתה בידי אדם, אשת בעלת האוב, ריחמה על שאול! ולאשה עגל-מרבל בפית ותמהר ותזכרהו ותקח-קמח ותלש ותפחו מצות. תיאור הסעודה דומה לתיאור סעודת המלאכים אצל אברהם אבינו. ויאמר מהרי שלש סאים קמח סלת... ויקח בן-בקר רך וטוב... וימהר לעשות אתו:

טו

וַיֹּאמֶר מֶהֱרִי שְׁלֹשׁ סָאִים קָמַח סֹלֶת לְוֹשִׁי וְעֲשֵׂי עֲגוֹת: וִירָא

וְאֶל־הַבָּקָר רֵץ אֲבָרָהָם וַיִּקַּח בֶּן־בָּקָר רֶךְ וטוֹב וַיִּתֵּן אֶל־הַנֶּזֶר וַיִּמְהַר
ח לַעֲשׂוֹת אֹתוֹ: וַיִּקַּח חֲמָאָה וַחֲלָב וּבֶן־הַבָּקָר אֲשֶׁר עָשָׂה וַיִּתֵּן לַפְּנִיָּהֶם
ט וְהוּא עֶמֶד עֲלֵיהֶם תַּחַת הָעֵץ וַיֹּאכְלוּ: וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו אִיָּה שָׂרָה אֲשֶׁתְּךָ
י וַיֹּאמֶר הִנֵּה בָאֵהָל: וַיֹּאמֶר שׁוּב אָשׁוּב אֵלֶיךָ כָּעֵת חַיָּה וְהִנֵּה־בֵן לְשָׂרָה
יא אֲשֶׁתְּךָ וְשָׂרָה שִׁמְעָת פֶּתַח הָאֵהָל וְהוּא אַחֲרָיו: וַאֲבָרָהָם וְשָׂרָה זָקְנִים
יב בָּאִים בַּיָּמִים חֲדָל לִהְיוֹת לְשָׂרָה אֶרֶח כְּנָשִׁים: וַתִּצְחַק שָׂרָה בְּקִרְבָּהּ
יג לֵאמֹר אַחֲרֵי בְלַתִּי הִיתָה־לִּי עֲדָנָה וְאֲדָנִי זָקֵן: וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־אַבְרָהָם
יד לֵמָּה זֶה צִחַקְתָּ שָׂרָה לֵאמֹר הָאֵף אֲמַנָּם אֲלֶד וְאֲנִי זָקְנָתִי: הִיפְלָא מִיָּהוּהָ
טו דְּבַר לְמוֹעֵד אָשׁוּב אֵלֶיךָ כָּעֵת חַיָּה וְלִשְׂרָה בֵּן: וַתִּכְחַשׁ שָׂרָה | לֵאמֹר לֹא

שני

תרגום אונקלוס

לֹות שָׂרָה וַאֲמַר אוֹחָא תַלְת סָאוֹן קָמַחא סוּלְתָא לְוֹשִׁי וְעַבְדֵי גְרִיצָן: ז וּלְבֵית תּוֹרִי רַהֲט אֲבָרָהָם וְנָסִיב
בַר תּוֹרִי רַפִּיד וְטָב וַיְהִי לְעוֹלִימָא וְאוֹחִי לְמַעַבְד יְתִיָּה: ח וְנָסִיב שְׁמֵן וַחֲלָב וְכַר תּוֹרִי דְעַבְד וַיְהִי קְדָמִיהוֹן
וְהוּא מְשַׁמֵּשׁ עַלְוִיהוֹן תַּחוּת אֵילָנָא וְאָכְלוּ: ט וַאֲמַרְוּ לִיה אֵן שָׂרָה אֲתָתְךָ וַאֲמַר הָא בְּמִשְׁכָּנָא: י וַאֲמַר מֵתָב
אַתּוּב לְוִתְךָ כְּעֵדָן דְּאַתּוֹן קִיִּימִין וְהָא בְּרָא לְשָׂרָה אֲתָתְךָ וְשָׂרָה שִׁמְעָת בְּתַרְע מִשְׁכָּנָא וְהוּא אַחֲרוּהִי: יא וַאֲבָרָהָם
וְשָׂרָה סִיבּוּ עָאֻוּ בְּיוֹמִין פֶּסֶק מְלִמְהוּי לְשָׂרָה אוֹרַח כְּנָשִׁיָּא: יב וְחִיִּיכַת שָׂרָה בְּמַעְהָא לְמִימַר בְּתַר דְּסִיבִית
תְּהִי לִי עוֹלִימָו וְרַבּוּנִי סִיב: יג וַאֲמַר יי לְאַבְרָהָם לְמָא דִּנֵּן חִיִּיכַת שָׂרָה לְמִימַר הַבְּקוּשְׁטָא אוּלִיד וְאַנָּא סִיבִית:
יד הִיתְכַּפִּי מִן קָדָם יי פִּתְגָמָא לְזִמֵּן אַתּוּב לְוִתְךָ כְּעֵדָן דְּאַתּוֹן קִיִּימִין וְלִשְׂרָה בֵּר: טו וְכַדִּיבַת שָׂרָה לְמִימַר לֹא
פִּירוּשׁ רְשִׁי

שֶׁל מְקוֹם, אֵף כָּאֵן בְּשִׁלְיָחוּתוֹ שֶׁל מְקוֹם אָמַר לוֹ
כֵּן. אֵלִישַׁע אָמַר לְשׁוֹנְמִית: 'לְמוֹעֵד הַזֶּה כָּעֵת חַיָּה
אֶת חֲבֵקַת בֶּן, וְתֹאמַר: אֵל אֲדָנִי אִישׁ הָאֱלֹהִים אֵל
תִּכְזָב בְּשִׁפְחָתְךָ' (מַלְכִים כ:ג) – אוֹתָן הַמְּלָאכִים
שֶׁבִּשְׂרוּ אֶת שָׂרָה אָמְרוּ 'לְמוֹעֵד אָשׁוּב!' אָמַר לָהּ
אֵלִישַׁע: אוֹתָן הַמְּלָאכִים שֶׁהֵם חַיִּים וְקִיָּמִים לְעוֹלָם
אָמְרוּ 'לְמוֹעֵד אָשׁוּב', אֲבָל אֲנִי בָּשָׂר וְדָם שֶׁהֵינִי חַי
וּמִחַר מֵת, בֵּין חַי וּבֵין מֵת 'לְמוֹעֵד הַזֶּה' וְגו': כָּעֵת
חַיָּה. כָּעֵת הַזֹּאת לְשָׁנָה הַבָּאָה וּפְסַח הִיָּה, וְלִפְסַח
הַבָּא נֹולֵד יִצְחָק, מִדְּלָא קְרִינָן 'כָּעֵת' אֵלָּא 'כָּעֵת':
כָּעֵת חַיָּה. כָּעֵת הַזֹּאת שֶׁתֵּהָא חַיָּה [וְיָג חַיּוֹת] לָכֵם,
שֶׁתֵּהִיו כָּלְכֵם שְׁלָמִים וְקִיָּמִים: וְהוּא אַחֲרָיו. הַפֶּתַח
הִיָּה אַחֵר הַמְּלָאךְ: (יא) חֲדָל לִהְיוֹת. פֶּסֶק מִמֶּנָּה: אֶרֶח
כְּנָשִׁים. אוֹרַח נְדוּת: (יב) בְּקִרְבָּהּ. מִסְתַּפְּלַת בְּמַעֲיָהּ
וְאַמְרָהּ, אֲפָשָׁר הַקְּרָבִים הִלְלוּ טוֹעֲנִין וְלָד, הַשְּׂדִים
הִלְלוּ שֶׁצִּמְקוּ מוֹשְׁכֵין חֲלָב. תַּנְחוּמָא: עֲדָנָה. צִחַקוּת
בָּשָׂר, וְלִשׁוֹן מְשִׁנָּה 'מִשִּׁיר אֶת הַשֶּׁעַר וּמַעֲדָן אֶת
הַבָּשָׂר'. דְּבַר אַחֵר: לִשׁוֹן עֵדָן, זִמֵּן וְסַת נְדוּת:
(יג) הָאֵף אֲמַנָּם. הֵגֵם אֲמַת 'אֵלֵד'? וְאֲנִי זָקְנָתִי. שָׁנָה
הַכְּתוּב מִפְּנֵי הַשְּׁלוֹם, שֶׁהִרִי הִיא אֲמַרָה 'וְאֲדָנִי זָקֵן':
(יד) הִיפְלָא. כְּתַרְגוּמוֹ 'הִיתְכַּפִּי' – וְכִי שׁוּם דְּבַר
מִפְּלָא וּמִפְּרָד וּמִכְסָה מִמֶּנִּי מִלַּעֲשׂוֹת כְּרַצוֹנִי?
לְמוֹעֵד. לְאוֹתוֹ מוֹעֵד הַמְּיוּחָד שֶׁקִּבַּעְתִּי לָךְ אֶתְמוּל,
'לְמוֹעֵד הַזֶּה בְּשָׁנָה הָאַחֲרִית' (לְעִיל יד:כא):

(ו) קָמַח סֹלֶת. סֹלֶת לַעֲגוֹת, קָמַח לַעֲמִילָן שֶׁל
טַבָּחִים לְכִסּוֹת אֶת הַקְּדֻרָה לְשֹׂאֵב אֶת הַזֶּהָמָא:
(ז) בֶּן בָּקָר רֶךְ וטוֹב. שְׁלֹשָׁה פָּרִים הָיוּ, כְּדִי לְהַאֲכִילָן
שְׁלֹשׁ לְשׁוֹנוֹת בְּחֶרְדֵּל: אֵל תַּנְעַר. זֶה יִשְׁמַעְאֵל,
לְחַנְכוֹ בְּמִצְוֹת: (ח) וַיִּקַּח חֲמָאָה וְגו'. וְלָחֵם לֹא הִבִּיא
– לְפִי שֶׁפֶּרְסָה שָׂרָה נָדָה שֶׁחֲזָר לָהּ אוֹרַח כְּנָשִׁים
אוֹתוֹ הַיּוֹם, וְנִטְמָאת הָעֶסֶה: חֲמָאָה. שְׁמֵן הַחֲלָב
שֶׁקוֹלָטִין מַעַל פָּנָיו: וּבֶן הַבָּקָר אֲשֶׁר עָשָׂה. אֲשֶׁר
תִּקֵּן. קָמָא קָמָא שֶׁתִּקֵּן אֲמָטִי וְאִתִּי קִמְיָהוּ: וַיֹּאכְלוּ.
נִרְאוּ כְמוֹ שֶׁאָכְלוּ, מִכָּאֵן שֶׁלֹּא יִשְׁנָה אָדָם מִן
הַמִּנְהֵג: (ט) וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו נִקְוֵד עַל אִי"ו שֶׁבְּאֵלָיו,
וְתִנְיָא רַבִּי שֶׁמַּעֲוֵן בֶּן אֶלְעָזָר אוֹמֵר: כָּל מְקוֹם
שֶׁהִכְתֵּב רַבָּה עַל הַנְּקוּדָה אֶתָּה דוֹרֵשׁ הַכְּתָב וְכו',
וְכָאֵן הַנְּקוּדָה רַבָּה עַל הַכְּתָב אֶתָּה דוֹרֵשׁ הַנְּקוּדָה –
שֶׁאֵף לְשָׂרָה שָׁאֻו: 'אִיּו אֲבָרָהָם?'. לְמַדְנּוּ שִׁישְׁאֵל
אָדָם בְּאַכְסְנִיָּא שְׁלוֹ לְאִישׁ עַל הָאִשָּׁה וְלָאִשָּׁה עַל
הָאִישׁ. בְּבָבָא מְצִיעָא (יז) אִיתָא, יוֹדְעִין הָיוּ מְלָאכִי
הַשֶּׁרֶת שָׂרָה אֲמַנּוּ הִיכֵן הִיתָה, אֵלָּא לְהוֹדִיעַ
שֶׁצְנוּעָה הִיתָה כְּדִי לְחַבְּבָהּ עַל בַּעְלָהּ. אָמַר רַבִּי
יוֹסִי בְּרַבִּי חֲנִינָא: כְּדִי לְשַׁגֵּר לָהּ כּוֹס שֶׁל בְּרָכָה:
הִנֵּה בָאֵהָל. צְנוּעָה הִיא: (י) שׁוּב אָשׁוּב. לֹא בָּשָׂרוּ
הַמְּלָאךְ שִׁישְׁוּב אֵלָיו, אֵלָּא בְּשִׁלְיָחוּתוֹ שֶׁל מְקוֹם
אָמַר לוֹ, כְּמוֹ 'וַיֹּאמֶר לָהּ מְלָאךְ ה' הַרְבֵּה אֲרָבָה'
(לְעִיל יג:י) וְהוּא אֵין בְּיָדוֹ לְהַרְבּוֹת, אֵלָּא בְּשִׁלְיָחוּתוֹ

רְשִׁי בַּפְּסוּק י כּוֹתֵב: אֵלִישַׁע אָמַר לְשׁוֹנְמִית לְמוֹעֵד הַזֶּה כָּעֵת חַיָּה – שֶׁתֵּהִיו

כָּלְכֵם שְׁלָמִים וְקִיָּמִים – רֹאשׁ הַסֵּדֶר שֶׁהוּא הַשְּׁלוֹם לָךְ הַשְּׁלוֹם לְאִישְׁךָ הַשְּׁלוֹם לְיָלֶד (מַלְכִים כא:א)

טו צַחֲקֵתִי כִּי | יֵרָאֶה וַיֹּאמֶר | לֹא כִּי צַחֲקֵתִי: וַיִּקְמוּ מִשֵּׁם הָאֲנָשִׁים וַיִּשְׁקְפוּ וִירָא
 יז עַל-פְּנֵי סֹדֶם וְאַבְרָהָם הֵלַךְ עִמָּם לְשַׁלְחָם: וַיְהִיָּה אָמֵר הַמֶּכְסֶה אֲנִי
 יח מֵאַבְרָהָם אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה: וְאַבְרָהָם הָיוּ יְהִיָּה לְגוֹי גָדוֹל וְעָצוֹם
 יט וְנִבְרָכוֹ-בּוֹ כָּל גּוֹיֵי הָאָרֶץ: כִּי יִדְעֹתִיו לְמַעַן אֲשֶׁר יִצְוֶה אֶת-בְּנָיו
 וְאֶת-בֵּיתוֹ אַחֲרָיו וְשָׁמְרוּ דֶּרֶךְ יְהוָה לַעֲשׂוֹת צְדָקָה וּמִשְׁפָּט לְמַעַן הִבִּיא
 כ יְהוָה עַל-אַבְרָהָם אֶת אֲשֶׁר-דִּבֶּר עָלָיו: וַיֹּאמֶר יְהוָה זַעֲקַת סֹדֶם וְעַמָּהָ

תרגום אונקלוס

חייכית ארי דחילת ואמר לא ברם חייכת: טו וקמו מתמן גובריא ואסתכאו על אפי סדום ואברהם אזיל עמהון
 לאלוואיהון: יז ויי אמר המכסי אנא מאברהם דאנא עביר: יח ואברהם מהוה יהוי לעם סגי ותקיף ויתברכון
 בדיליה כל עממי ארעא: יט ארי גלי קדמי בדיל דיפקיד ית בנוהי וית אנש ביתיה בתרוהי ויטרון אורחן דתקנן
 קדם יי למעבד צדקתא ודינא בדיל דיייתי יי על אברהם ית דמליל עלוהי: כ ואמר יי קבילת סדום ועמורה

פירוש רש"י

(טו) כי יראה וגו'. כי צחקת. הראשון משמש לשון 'דהא', שנותן טעם לדבר 'ותכחש שרה' לפי שיראה. והשני משמש בלשון 'אלא' – 'ויאמר, לא' כדברך הוא, אלא 'צחקת'! שאמרו רבותינו: 'כי' משמש בארבע לשונות: אי, דלמא, אלא, דהא: (טז) וישקפו. כל השקפה שבמקרא לרעה, חוץ מ'השקיפה ממעון קדשך' (דברים כא:טו) – שגדול כח מתנות עניים שהופך מדת הרוגז לרחמים: לשלחם. ללוותם, כסבור אורחים הם: (יז) המכסה אני. בתמיה: אשר אני עשה. בסדם; לא יפה לי לעשות דבר זה שלא מדעתו; אני נתתי לו את הארץ הזאת, וחמשה כרכין הללו שלו הן, שנאמר 'גבול הכנעני מצידן וגו' באכה סדמה ועמרה' (לעיל ח:לא); קראתי אותו 'אברהם' – אב המון גוים (לעיל יד:ה) – ואשמיד את הבנים ולא אודיע לאב שהוא אוהבי? (יח) ואברהם היו יהיה. מדרש אגדה: 'זכר צדיק לברכה' (משלי

ג:טו), הואיל והזכירו – ברכו; ופשוטו: וכי ממנו אני מעלים? והרי הוא חביב לפני להיות 'לגוי גדול' ולהתברך בו 'כל גויי הארץ': (יט) כי ידעתי. לשון חבה, כמו 'מודע לאישה' (רות פסוק כג), 'הלא בעז מדעתנו' (שם פסוק מז), 'ואדעך בשם' (שמות כה:לא). ואמנם עקר לשון כלם אינו אלא לשון ידיעה, שהמחבב את האדם מקרבו אצלו ויודעו ומכירו. ולמה ידעתי? למען אשר יצוה. לפי שהוא מצוה את בניו עלי – לשמר דרכי; ואם תפרשוהו כתרגומו: 'יודע אני בו שיצוה את בניו וגו'', אין 'למען' נופל על הלשון: יצוה. לשון הוה, כמו 'ככה יעשה איוב' (איוב א:ה): למען הביא. כך הוא מצוה לבניו: שמרו דרך ה' כדי שיביא ה' על אברהם וגו'. 'על בית אברהם' לא נאמר אלא 'על אברהם', למדנו כל המעמיד בן צדיק כאלו אינו מת: (כ) ויאמר ה'. אל אברהם, שעשה כאשר אמר, שלא יכסה ממנו:

מפתח סדרי התנך

לאור פסוק יט: כי ידעתי למען אשר יצוה את-בניו ואת-ביתו אחרייו ושמרו דרך ה' לעשות צדקה ומשפט וגו' סדר ו שבירמיה פותח בפסוק: כי אם-בזאת יתהלל המתהלל השפיל וידע אותי כי אני ה' עשה חסד משפט וצדקה בארץ כִּי-בְּאֵלֶּה חֲפָצַי נֶאֱסָהָ. וכך כתב הרב יהודה אייזנברג: [שיחות בספר ירמיהו]

כאשר חיפש רמבם פסוק לסיים בו את הספר מורה נבוכים, חיפש פסוק שיבטא את הדרישה לשלמות האדם. פסוק שימצא במשפט אחד את כל מה שרמבם הטיף לו במורה נבוכים, שיתאר תמצית האדם במשפט אחד... ומה אומר ירמיהו? אל-יתהלל חכם בחכמתו ואל-יתהלל הגבור בגבורתו אל-יתהלל עשיר בעשרו: כי אם-בזאת יתהלל המתהלל השפיל וידע אותי: לא החכמה ותכונות הנפש הטובות הן סיבה לאדם להתהלל בהן, לא הגבורה, ובוודאי לא העושר. בדבר אחד ראוי לו לאדם להתהלל 'השפיל וידע אותי'. ובלשונו של רמבם 'השלמות שראוי להתהלל בו ולבקשו הוא ידיעת האלוהות, שהיא החכמה האמיתית'.

תכלית האדם, מסביר רמבם את דבריו של ירמיהו, היא להכיר את הא-להים, להבחין בכך שהוא משגיח על הברואים ומנהל את העולם, ולאור הבנה זו ללכת בדרכים שקבע לנו: לעשות חסד, צדקה ומשפט.

לצד חובתו של כל יחיד ויחיד להתייחס כראוי ובאופן הוגן אל החלש בחברה, עומדת גם החובה הציבורית למשפט וצדקה. סדרים רבים עוסקים בערך זה, אביא מספר דוגמות: סדר יד בדברים פותח בחובת החברה למימוש: שפטים ושטרים תתן-לך... ושפטו את-העם משפט-צדק. ראש סדר ט במלכים קובע שזהו ייעודו של מלך ישראל: בְּאַהֲבַת ה' אֶת-יִשְׂרָאֵל לְעֹלָם וַיִּשְׁמֹךְ לְמַלְךְ לַעֲשׂוֹת מִשְׁפָּט וצִדְקָה. בראש סדר ג בירמיה מבואר שהוא הבסיס להצלחת העם: שוֹטְטוּ בְּחוֹצוֹת יְרוּשָׁלַם וְרֹא-וֹנֵא וְדַעוּ וּבְקִשׁוּ בְּרַחוּבוֹתֶיהָ אֶם-תִּמְצְאוּ אִישׁ אֶשׁ עֹשֶׂה מִשְׁפָּט מִבְּקֵשׁ אֱמוּנָה וְאֶסְלַח לָהּ. בראש סדר ד בישעיה מבואר שערך זה הוא יסוד מלכות בית דוד: לסרבה [למַרְבֵּה] הַמִּשְׁבָּה וּלְשָׁלוֹם אֵין-קֵץ עַל-כִּפְּסֵא דוֹד וְעַל-מַמְלַכְתּוֹ לְהַכִּין אֹתָהּ וּלְסַעֲדָהּ בְּמִשְׁפָּט וּבְצִדְקָה מִעַתָּה וְעַד-עוֹלָם קִנְיָתָהּ ה' צ' תַּעֲשֶׂה-זֹּאת. וכך גם בראש סדר ז שם: וְהוֹכֵן בְּחֹסֶד כִּפְּסֵא וְיִשֵּׁב עָלָיו בְּאַמַּת בְּאֵהָל דְּוֹד שִׁפְט וְדַרְשׁ מִשְׁפָּט וּמִתֵּר צִדִּיק.

טו כֹּא כִּי־רָבָה וַחֲטֹאתֶם כִּי כָבֵדָה מְאֹד: אֲרִידֶה־נָּא וְאֶרְאֶה הַכְּצַעֲקָתָהּ הַבָּאָה
 כב כֹּא אֵלַי עָשׂוּ | כָּלָה וְאִם־לֹא אֲדַעָה: וַיִּפְּנוּ מִשֵּׁם הָאֲנָשִׁים וַיֵּלְכוּ סָדְמָה
 כג וְאַבְרָהָם עֹדְנֹו עֹמֵד לִפְנֵי יְהוָה: וַיִּגַּשׁ אֲבָרָהָם וַיֹּאמֶר הֲאֵךְ תִּסְפֶּה צָדִיק
 כד עַם־רָשָׁע: אוֹלֵי יֵשׁ חֲמִשִּׁים צָדִיקִים בְּתוֹךְ הָעִיר הֲאֵךְ תִּסְפֶּה וְלֹא־תִשָּׂא
 כה לַמָּקוֹם לְמַעַן חֲמִשִּׁים הַצָּדִיקִים אֲשֶׁר בְּקִרְבָּהּ: חָלְלָה לָךְ מַעֲשֵׂת | כְּדָבָר
 הַזֶּה לְהַמִּית צָדִיק עַם־רָשָׁע וְהִיָּה כַצָּדִיק כְּרָשָׁע חָלְלָה לָךְ הַשֵּׁפֶט
 כו כָּל־הָאָרֶץ לֹא יַעֲשֶׂה מִשְׁפָּט: וַיֹּאמֶר יְהוָה אִם־אֲמַצָּא בְּסֹדֶם חֲמִשִּׁים
 כז צָדִיקִים בְּתוֹךְ הָעִיר וְנִשְׂאֵתִי לְכָל־הַמָּקוֹם בַּעֲבוּרִם: וַיַּעַן אֲבָרָהָם וַיֹּאמֶר
 כח הִנֵּה־נָּא הוֹאֵלֶתִי לְדָבָר אֶל־אֲדֹנָי וְאֲנֹכִי עֹפֵר וְאֹפֵר: אוֹלֵי יַחֲסֹרֹן חֲמִשִּׁים
 הַצָּדִיקִים חֲמִשָּׁה הַתְּשֻׁחִית בַּחֲמִשָּׁה אֶת־כָּל־הָעִיר וַיֹּאמֶר לֹא אֲשַׁחִית

תרגום אונקלוס

ארי סגיאית וחובתהון ארי תקיפת לחדא: כא אתגלי כען ואדון הכקבילתהון דעלת לקדמי עבדו אעביד עמהון
 גמירא אם לא תיבין ואם תיבין לא אתפרע: כב ואתפניאו מתמן גובריא ואזלו לסדום ואברהם עד כען משמיש
 בצלו קדם יי: כג וקריב אברהם ואמר הברגז תשיצי זכא עם חייבא: כד מאם אית חמשין זכאין בגו קרתא
 הברגז תשיצי ולא תשובוק לאתרא בדיל חמשין זכאין דבגוה: כה קושטא אנון דינך מלמעבד כפתגמא הדין
 לשיצאה זכא עם חייבא ויהי זכא כחייבא קושטא אנון דינך הדין כל ארעא ברם יעביד דינא: כו ואמר יי אם
 אשפח בסדום חמשין זכאין בגו קרתא ואשובוק לכל אתרא בדילתהון: כז ואתיב אברהם ואמר הא כען שריתי למלא
 קדם יי ואנא עפר וקטם: כח מאם יחסרון חמשין זכאין חמשא התחביל בחמשא ית כל קרתא ואמר לא אחביל

פירוש רש"י

פי רבה. כל רבה' שבמקרא הטעם למטה בבי"ת, לפי שהן מתרגמין גדולה או גדלה והולכת, אבל זה טעמו למעלה ברי"ש לפי שמתרגם גדלה כבר, כמו שפרשתי ויהי השמש באה' (לעיל יב:ז), 'הנה שבה יבמתך' (רות פסוק טו): (כא) ארדה נא. למד לדינים שלא יפסקו דיני נפשות אלא בראיה, הכל כמו שפרשתי בפרשת הפלגה (לעיל ט:ה); דבר אחר: 'ארדה נא' לסוף מעשיהם: הכצעקתה. של מדינה: הבאה אלי עשו. וכן עומדים במרדם – 'כלה' אני עושה בהם, ואם לא יעמדו במרדם – 'אדעה' מה אעשה – לפרע מהן ביסורין, ולא אכלה אותן. וכיוצא בו מצינו במקום אחר: ועתה הורד עדיך מעליך ואדעה מה אעשה לך' (שמות כה:כו). ולפיכך יש הפסק נקדת פסק | בין 'עשו' ל'כלה', כדי להפריד תבה מחברתה. ורבותנו דרשו: 'הכצעקתה' – צעקת ריבה אחת שהרגוה במיתה משנה על שנתנה מזון לעני, כמפרש בחלק (סנהדרין קט:); (כב) ויפנו משם. ממקום שאברהם לום שם: ואברהם עודנו עמד לפני ה'. והלא לא הלך לעמד לפניו, אלא הקדוש ברוך הוא בא אצלו ואמר לו 'זעקת סדם ועמרה כי רבה' (פסוק כ), והיה לו לכתב 'וה' עודנו עמד על אברהם?' אלא תקון סופרים הוא זה: (כג) ויגש אברהם. מצינו הגשה

למלחמה 'ויגש יואב וגו' (דברי הימים ח:ב). הגשה לפיוס 'ויגש אליו יהודה' (לקמן מ:א). והגשה לתפלה 'ויגש אליהו הנביא' (מלכים טו:ז). ולכל אלה נכנס אברהם – לדבר קשות ולפיוס ולתפלה: האף תספה. הגם תספה. ולתרגום של אונקלוס שתרגמו לשון רוגז, כך פרושו: 'האף' ישיאך שתספה צדיק עם רשע: (כד) אוֹלֵי יֵשׁ חֲמִשִּׁים צָדִיקִים. עשרה צדיקים לכל כרך וכרך, כי חמשה מקומות יש; ואם תאמר: לא יצילו הצדיקים את הרשעים – למה תמית הצדיקים? (כה) חָלְלָה לָךְ. חלין הוא לך! יאמרו: כך הוא אמנותו; שוטף הכל, צדיקים ורשעים! כך עשית לדור המבול ולדור הפלגה! כדבר הזה. לא הוא ולא כיוצא בו: חָלְלָה לָךְ. לעולם הבא: השפט כל הארץ. נקוד בחטף פתח ה"א של 'השפט' לשון תמיה: וכי מי שהוא שופט לא יעשה משפט אמת? (כו) אם אמצא בסדם וגו' לכל המקום. לכל הכרכים, לפי שסדם היתה מטרופולין וחשובה מכלם – תלה בה הכתוב: (כז) הוֹאֵלֶתִי. רציתי, כמו 'ויזאל משה' (שמות א:מג); ואנכי עפר ואפר. וכבר הייתי ראוי להיות 'עפר' – על ידי המלכים, ו'אפר' – על ידי נמרד, – לולי רחמיה אשר עמדו לי: (כח) הַתְּשֻׁחִית בַּחֲמִשָּׁה. והלא הן תשעה לכל כרך, ואתה צדיקו של עולם תצטרף עמהם:

טו

כט אם-אמצא שם ארבעים וחמשה: ויסף עוד לדבר אליו ויאמר אולי

ל ימצאון שם ארבעים ויאמר לא אעשה בעבור הארבעים: ויאמר אל-נא

יחר לאדני ואדברה אולי ימצאון שם שלשים ויאמר לא אעשה

לא אם-אמצא שם שלשים: ויאמר הנה-נא הואלת לי לדבר אל-אדני אולי

לב ימצאון שם עשרים ויאמר לא אשחית בעבור העשרים: ויאמר אל-נא

יחר לאדני ואדברה אד-הפעם אולי ימצאון שם עשרה ויאמר לא

לג אשחית בעבור העשרה: וילך יהוה כאשר כלה לדבר אל-אברהם

טז

א ואברהם שב למקמו: ויבאו שני המלאכים סדמה בערב ולוט ישב

ב בשער-סדם וירא-לוט ויקם לקראתם וישתחו אפים ארצה: ויאמר הנה

נא-אדני סורו נא אל-בית עבדכם ולינו ורחצו רגליכם והשכמתם

תרגום אונקלוס

אם אשכח תמן ארבעין וחמשה: כט ואוסיף עוד למללא קדמוהי ואמר מאם ישתכחון תמן ארבעין ואמר לא אעביד גמירא בדיל ארבעין: ל ואמר לא כען יתקף רוגזא דיי ואמליל מאם ישתכחון תמן תלתין ואמר לא אעביד גמירא אם אשכח תמן תלתין: לא ואמר לא כען יתקף רוגזא דיי ואמליל ברם זמנא הדא מאם ישתכחון תמן ואמר לא אחביל בדיל עשרין: לב ואמר לא כען יתקף רוגזא דיי ואמליל ברם זמנא הדא מאם ישתכחון תמן עשרא ואמר לא אחביל בדיל עשרא: לג ואסתלק יקרא דיי כד שיצי למללא עם אברהם ואברהם תב לאתריה: א ועאלו תרין מלאכיא לסדום ברמשא ולוט יתיב בתרעא דסדום וחזא לוט וקם לקדמויהון וסגיד על אפוהי על ארעא: ב ואמר בבכו כען רבוני זורו כען לבית עבדכון וביתו ואסחו רגליכון ותקדמון

פירוש רש"י

המלאכים מחברון לסדם? אלא מלאכי רחמים היו וממתינים שמא יוכל אברהם ללמד עליהם סניגוריה: ולוט ישב בשער סדם. 'ישב' כתיב, אותו היום מנוהו שופט עליהם: וירא לוט וגו'. מבית אברהם למד לחזר על האורחים: (ב) הנה נא אדני. הנה נא אתם אדונים לי, אחר שעברתם עלי. דבר אחר: 'הנה נא' צריכים אתם לתת לב על הרשעים הללו שלא יפירו בכם, וזו היא עצה נכונה: סורו נא. עקמו את הדרך לביתי דרך עקלתון, שלא יפירו שאתם נכנסין שם, לכך נאמר 'סורו': ולינו ורחצו רגליכם. וכי דרכן של בני אדם ללון תחלה ואחר כך לרחץ? ועוד, שהרי אברהם אמר להם תחלה 'ורחצו רגליכם' (לעיל טו:ד)! אלא כך אמר לוט: אם פשיבואו אנשי סדם ויראו שכבר רחצו רגליהם יעלילו עלי ויאמרו: כבר עברו שני ימים או שלשה שבאו לביתך ולא הודעתנו! לפיכך אמר: מוטב שיתעכבו כאן באבק רגליהם שיהיו נראים כמו שבאו עכשו, לפיכך אמר 'לינו' תחלה ואחר כך 'רחצו':

(כט) אולי ימצאון שם ארבעים. וימלטו ארבעה הכרפים. וכן שלשים יצילו שלשה מהם, או עשרים יצילו שנים מהם, או עשרה יצילו אחד מהם: (לב) אולי ימצאון שם עשרה. על פחות לא בקש, אמר, דור המבול היו שמונה: נח ובניו ונשיהם, ולא הצילו על דורם. ועל תשעה על ידי צרוף כפר בקש ולא מצא: (לג) וילך ה' וגו'. כיון שנשתתק הסנגור הלק לו הדין: ואברהם שב למקמו. נסתלק הדין, נסתלק הסנגור והקטגור מקטרג, ולפיכך 'ויבאו שני המלאכים סדמה' – להשחית:

סדר טז (א) שני המלאכים. אחד להשחית את סדם ואחד להציל את לוט, והוא אותו שבא לרפאות את אברהם, והשלישי שבא לבשר את שרה – כיון שעשה שליחותו נסתלק לו: המלאכים. ולהלן קראם 'אנשים'! (לעיל טו:ב) – כשהיתה שכינה עמהם קראם אנשים. דבר אחר: אצל אברהם שכחו גדול והיו המלאכים תדירין אצלו כאנשים – קראם 'אנשים', ואצל לוט – קראם 'מלאכים': בערב. וכי כל כך שחו

מפתח סודי התנך ערך החסד מודגש בשני אירועי משבר קיצוניים: מות שאול ויהונתן ומעשה פילגש בגבעה. גם בשיא חשכת חטאו של שבט בנימין היה צדיק בגבעה שהכניס אורחים. הפסוק שנבחר לפתוח את סדר יג בספר שופטים הוא ויאמר האיש הזקן שלום לך רק כל-מחסורך עלי רק ברחוב אל-תלך. לשונו של הפסוק דומה ללשון הזמנתו של לוט למלאכים הכתובה בראש הסדר כאן. גם בתיאור מעשה פילגש בגבעה, שובצו מילים וביטויים שמקורם כאן, סדר טז בבראשית. להפטרה החלופית [השנית] לסדר זה, נבחרו עשרה פסוקים מהאירוע ובהם שני ראשי סדרים. ההפטרה פותחת באיש הזקן, 'הצדיק בסדום' שהיה בגבעה והנה איש זקן בא מן-מעשהו מן-השדה בערב, שיאה בראש סדר יג שהובא לעיל, כשהצדיק מכניס אורחים לביתו, ובסיומה דילגו אל ראש סדר יד וישאלו בני-ישראל בה' ושם ארון ברית האלהים בימים ההם.

טו וְהִלַּכְתֶּם לְדֶרֶכְכֶּם וַיֹּאמְרוּ לֹא כִּי בָרְחוּב נָלִין: וַיַּפְצֹר־בָּם מֶלֶךְ וַיִּסְרוּ וַיִּרְאוּ
 ד אֱלֹהֵי וַיָּבֹאוּ אֶל־בֵּיתוֹ וַיַּעַשׂ לָהֶם מִשְׁתֶּה וּמִצּוֹת אָפֶה וַיֹּאכְלוּ: טֶרֶם
 יִשְׁכְּבוּ וְאֲנָשֵׁי הָעִיר אֲנָשֵׁי סֹדֶם נִסְבּוּ עַל־הַבַּיִת מִנְעֵר וְעַד־זֶקֶן כָּל־הָעָם
 ה מִקְצָה: וַיִּקְרְאוּ אֶל־לוֹט וַיֹּאמְרוּ לוֹ אֵיךְ הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר־בָּאוּ אֵלֶיךָ הַלַּיְלָה
 ו הוֹצִיָאם אֵלֵינוּ וְנִדְעָה אֹתָם: וַיֵּצֵא אֱלֹהִים לוֹט הַפֶּתַח וְהִדְלֹת סָגַר
 ז אַחֲרָיו: וַיֹּאמֶר אֶל־נָא אַחִי תִרְעוּ: הִנֵּה־נָא לִי שְׁתֵּי בָנוֹת אֲשֶׁר לֹא־יָדְעוּ
 אִישׁ אוֹצִיָאֶה־נָא אֶתְהֶן אֲלֵיכֶם וַעֲשׂוּ לָהֶן כְּטוֹב בְּעֵינֵיכֶם רַק לֹא־אֲנָשִׁים
 ט הָאֵל אֶל־תַּעֲשׂוּ דָבָר כִּי־עַל־כֵּן בָּאוּ בְּצֹל קִרְתִּי: וַיֹּאמְרוּ גֹשְׁהָלָהּ
 וַיֹּאמְרוּ הָאֶחָד בָּא־לְגוֹר וַיִּשְׁפֹּט שְׁפוֹט עֵתָה נָרַע לָךְ מֵהֶם וַיַּפְצְרוּ בְּאִישׁ
 י בָּלוֹט מֶלֶךְ וַיִּגְשׂוּ לְשֹׁכֵר הַדֹּלֶת: וַיִּשְׁלְחוּ הָאֲנָשִׁים אֶת־יָדָם וַיָּבִיאוּ
 יא אֶת־לוֹט אֲלֵיהֶם הַבַּיִתָּה וְאֶת־הַדֹּלֶת סָגְרוּ: וְאֶת־הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר־פָּתַח

תרגום אונקלוס

וַתִּהְיוּ לְאוֹרְחֵיכֶן וַאֲמָרוּ לֹא אֱלֹהִין בָּרְחוּבָא נָבִית: ג וַאֲתַקִּיף בְּהוֹן לְחֻדָּא וְזָרוּ לְוִתִּיהָ וְעָלּוּ לְבֵיתֶיהָ
 וְעָבַד לְהוֹן מִשְׁתֵּיָא וּפְטִיר אָפֶה לְהוֹן וַאֲכָלוּ: ד עַד לֹא שָׁכִיבוּ וְאֲנָשֵׁי קִרְתָּא אֲנָשֵׁי סֹדֶם אֲקִיפוּ עַל בֵּיתָא
 מְעוּלִימָא וְעַד סָבָא כָּל עַמָּא מְסוּפִיָּה: ה וַקְרוּ לְלוֹט וַאֲמָרוּ לֵיהּ אֵן גּוֹבְרִיָּא דְאָתוּ לְוִתְךָ בְּלִילִיָּא אֲפִיקְנוּן
 לְוִתְנָא וְנִדְעָה יְתֵהוּן: ו וּנְפַק לְוִתְהוֹן לוֹט לְתִרְעָא וְדָשָׁא אֶחָד בְּתִרוּהִי: ז וַאֲמָר בְּכַעַז כַּעַז אַחִי לֹא תִבְאָשׁוּן:
 ח הָא כַּעַז לִי תִרְתִּין בְּנִין דְּלֹא יִדְעוּנִין גְּבַר אֲפִיק כַּעַז יְתֵהוּן לְוִתְכֶן וְעָבִידוּ לְהוֹן בְּדִתְקִין בְּעֵינֵיכֶן לְחֻדָּא
 לְגוֹבְרִיָּא הָאֵלִין לֹא תַעֲבִדוּן מִדְּעַם אָרִי עַל כֵּן עָלּוּ בְּטָלָל שְׁרִיתִי: ט וַאֲמָרוּ קִרְבַּ לְהָלָהּ וַאֲמָרוּ חַד אֶתָּא
 לְאֶתְוִתְבָּא וְהָא דְאִין דִּינָא כַּעַז נִבְאִישׁ לָךְ מִדִּילְהוֹן וַאֲתַקִּיפוּ בְּגוֹבְרָא בָלוֹט לְחֻדָּא וַקְרִיבוּ לְמִתְבָּר דָּשָׁא:
 י וְאוֹשִׁיטוּ גּוֹבְרִיָּא יֵת יְדִיהוֹן וְאֶעֱלִיו יֵת לוֹט לְוִתְהוֹן לְבֵיתָא וְיֵת דָּשָׁא אַחֲדוּ: יא וְיֵת גּוֹבְרִיָּא דְבִתְרַע

פירוש רש"י

וַיֹּאמְרוּ לֹא. וְלֹא־בָרְהֶם אָמְרוּ 'בֵּן תַּעֲשֶׂה', מִכָּאן
 שְׁמִסְרֵיכֶן לְקָטָן וְאִין מְסִרְבִּין לְגִדּוֹל: כִּי בָרְחוּב
 נָלִין. הָרִי 'כִּי' מִשְׁמַשׁ בְּלִשׁוֹן 'אֶלָּא'. שְׁאֲמָרוּ: לֹא
 נִסְוֹר אֶל בֵּיתְךָ אֶלָּא בָּרְחוּבָה שֶׁל עִיר נָלִין:
 (ג) וַיִּסְרוּ אֱלֹהֵי. עָקְמוּ אֶת הַדֶּרֶךְ לְצַד בֵּיתוֹ:
 וּמִצּוֹת אָפֶה. פֶּסַח הָיָה: (ד) טֶרֶם יִשְׁכְּבוּ וְאֲנָשֵׁי הָעִיר
 אֲנָשֵׁי סֹדֶם. כִּךְ נִדְרַשׁ בְּבִרְאשִׁית רַבָּה: 'טֶרֶם יִשְׁכְּבוּ
 וְאֲנָשֵׁי הָעִיר' הָיוּ בְּפִיהֶם שֶׁל מְלָאכִים, שֶׁהָיוּ
 שׂוֹאֲלִים לְלוֹט: מַה טִּיבָם וּמַעֲשֵׂיהֶם? וְהוּא אָמַר
 לָהֶם: רַבָּם רָשָׁעִים. עוֹדָם מְדַבְּרִים בָּהֶם 'וְאֲנָשֵׁי
 סֹדֶם וְגו'; וּפְשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא, 'וְאֲנָשֵׁי הָעִיר' אֲנָשֵׁי
 רָשָׁע 'נִסְבּוּ עַל הַבַּיִת'; עַל שֶׁהָיוּ רָשָׁעִים נִקְרָאִים
 'אֲנָשֵׁי סֹדֶם', כִּמוֹ שְׁאֲמַר הַפְּתוּב 'וְאֲנָשֵׁי סֹדֶם רָעִים
 וְחֻטְאִים' (לְעִיל י:לג): כָּל הָעָם מִקְצָה. מִקְצָה הָעִיר
 עַד הַקְצָה, שְׁאִין אֶחָד מוֹחָה בִּידָם, שְׁאֵפְלוּ צָדִיק
 אֶחָד אִין בָּהֶם: (ה) וְנִדְעָה אֹתָם. בְּמִשְׁכָּב זָכָר,
 כִּמוֹ 'אֲשֶׁר לֹא יָדְעוּ אִישׁ': (ו) הָאֵל. כִּמוֹ הָאֵלָה:
 כִּי עַל כֵּן בָּאוּ. כִּי הַטּוֹבָה הַזֹּאת תַּעֲשׂוּ לְכַבּוֹדִי

מפתח סדרי התנ"ך

הפטרת סדר טז (ישעיה ז:כד-לא+ח:א) עוסקת בגאולת ישראל. כשם שסודם הגאה אבדה בשיא כוחה בן לילה, כך
 יאבדו אויבי ישראל. לעת ערב והנה בלילה בטרם בקר איננו זה חלק שוֹסֵינוּ וגוֹרֵל לְבִזְיוֹנוֹ... כְּלִי־שִׁבְיָ תָבֵל וְשִׁכְנֵי
 אֶרֶץ כְּנַעַן־נִסְ הָרִים תִּרְאוּ וְכִתְקַע שׁוֹפָר תִּשְׁמְעוּ... גם הפטרה זו מסתיימת [לפי חלק מהעדות] בדילוג אל ראש סדר
 (ח) אֲשֶׁר בִּרְכוּ ה' צְבָאוֹת לֵאמֹר בְּרוּךְ עַמִּי מִצְרַיִם וּמִצְרָיִם יְדִי אֲשׁוּר וְנִחַלְתִּי יִשְׂרָאֵל:

טז יב הפית הכו בסגורים מקטן ועד גדול וילאו למצא הפתח: ויאמרו וירא

האנשים אל-לוט עד מי-לך פה חתן ובניך ובנתיך וכל אשר-לך בעיר

יג הוצא מן-המקום: כי-משחתים אנחנו את-המקום הזה כי-גדלה

יד צעקתם את-פני יהוה וישלחנו יהוה לשחתה: ויצא לוט וידבר |

אל-חתניו | לקחי בנתי ויאמר קומו צאו מן-המקום הזה כי-משחת

טו יהוה את-העיר ויהי כמצחק בעיני חתניו: וכמו השחר עלה ויאצו

המלאכים בלוט לאמר קום קח את-אשתך ואת-שתי בנתיך הנמצאת

טז פן-תספה בעון העיר: ויתמהמה | ויחזיקו האנשים בידו וביד-אשתו

יז וביד שתי בנתי בחרמל יהוה עליו ויצאהו וינחהו מחוץ לעיר: ויהי ^ג

כהוציאם אתם החוצה ויאמר המלט על-נפשך אל-תביט אחריך

יח ואל-תעמד בכל-הכפר ההרה המלט פן-תספה: ויאמר לוט אלהם

יט אל-נא אדני: הנה-נא מצא עבדך חן בעיניך ותגדל חסדך אשר עשית

עמדי להחיות את-נפשי ואנכי לא אוכל להמלט ההרה פן-תדבקני

תרגום אונקלוס

ביתא מחו בשבריא מזעירא ועד רבא ולא יאו לאשכחא תרעא: יב ואמרו גובריא ללוט עוד מא לך הכא חתנא ובניך ובנתיך וכל דלך בקרתא אפיק מן אתרא: יג ארי מחבלין אנחנו ית אתרא הדין ארי סגיאית קבילתהון קדם יי ושלחנא יי לחבלותה: יד ונפק לוט ומליל עם חתנוהי נסבי בנתיא ואמר קומו פוקו מן אתרא הדין ארי מחביל יי ית קרתא והוה כמחייך בעיני חתנוהי: טו וכמסק צפרא הוה ודחיקו מלאכיא בלוט למימר קום דבר ית אתתך וית תרתין בנתיך דאשתכחא מהימן עמד דלמא תלקי בחובי קרתא: טז ואתעכב ואתקיפו גובריא בידיה וביד אתתיה וביד תרתין בנתיא בדחם יי עלוהי ואפקוהי ואשרוהי מברא לקרתא: יז והוה כד אפיק יתהון לברא ואמר חוס על נפשך לא תסתכי לאחורך ולא תקום בכל מישרא לטורא אשתיזב דלמא תלקי: יח ואמר לוט להון בבכו כען יי: יט הא כען אשכח עבדך רחמין קדמך ואסגיתא טיבותך דעבדת עמי לקיימא ית נפשי ואנא לית אנא יכיל לאשתיזבא לטורא דלמא תערענני

פירוש רש"י

לחציל נפשות, אל תחוס על הממון: אל תביט אחריך. אתה הרשעת עמהם ובזכות אברהם אתה נצול, ואינך פדאי לראות בפרענותם ואתה נצול: בכל הכפר. כפר הידך: ההרה המלט. אצל אברהם ברח שהוא יושב בהר, שנאמר 'ויעתק משם ההרה' (לעיל יח); ואף עכשו היה יושב שם, שנאמר 'עד המקום אשר היה שם אהלה בתחלה' (לעיל יב); ואף על פי שכתוב 'ויאהל אברם וגו' (שם לח)? אהלים הרבה היו לו ונמשכו עד חברון: המלט. לשון השמטה, וכן כל 'המלטה' שבמקרא אשמוצי"ר בלעז, וכן 'והמליטה זכר' (ישעיה כו:כד) – שנשמט העבר מן הרחם, 'כצפור נמלטה' (תהלים סדר יי פסוק קמ, מזמור קכא שלנו פסוק ז), 'לא יכלו מלט משא' (ישעיה יט:יא) – להשמיט משא הרעי שבנקביהם: (יח) אל נא אדני. רבותינו אמרו ששם זה קדש, שנאמר בו 'להחיות את נפשי' (בפסוק הבא), מי שיש בידו להמית ולהחיות, ותרגומו 'בכעו כען ה': אל נא. אל תאמרו אלי להמלט ההרה: נא. לשון בקשה: (יט) פן תדבקני

בסגורים. מכת עורו: מקטן ועד גדול. הקטנים התחילו בעברה תחלה, שנאמר 'מנער ועד זקן' (לעיל פסוק ד), לפיכך התחילה הפרענות מהם: (יב) עד מי לך פה. פשוטו של מקרא: מי יש לך עוד בעיר הזאת חוץ מאשתך ובנותיך שבבית: חתן ובניך ובנתיך. אם יש לך חתן או בנים ובנות 'הוצא מן המקום': ובניך. בני בנותיך הנשואות. ומדרש אגדה: 'עד' – מאחר – שעושין נבלה כזאת, 'מי לך' פתחון פה ללמד סגיגוריה עליהם? שכל הלילה היה מליץ עליהם טובות. קרי ביה 'מי לך פה': (יד) חתניו. שתי בנות נשואות היו לו בעיר: לקחי בנתי. שאותן שבבית ארוסות להם: (טו) ויאצו. כתרגומו 'ודחיקו' – מהרהוה: הנמצאת. המזמנות לך בבית להצילם. ומדרש אגדה יש, וזה ישובו של מקרא: תספה. תהיה כלה. 'עד תם כל הדור' (דברים כג:יג) מתרגם 'עד דסף כל דרא': (טז) ויתמהמה. כדי להציל את ממונו: ויחזיקו. אחד מהם היה שליח להצילו וחברו – להפך את סדם, לכך נאמר 'ויאמר המלט', ולא נאמר 'ויאמרו': (יז) המלט על נפשך. ד"ך

טז

כ הָרָעָה וּמָתִי: הִנֵּה־נָא הָעִיר הַזֹּאת קְרִיבָה לָנוּס שָׁמָּה וְהוּא מִצְעַר אִמְלָטָה וִירָא
כא נָא שָׁמָּה הֲלֹא מִצְעַר הוּא וּתְחִי נַפְשִׁי: וַיֹּאמֶר אֵלָיו הִנֵּה נִשְׁאֲתִי פָנֶיךָ גַּם
כב לְדַבֵּר הַזֶּה לְבִלְתִּי הִפְכִּי אֶת־הָעִיר אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ: מִהֵרָה הִמְלֹט שָׁמָּה כִּי לֹא
כג אוֹכַל לַעֲשׂוֹת דָּבָר עַד־בֹּאֵךְ שָׁמָּה עַל־כֵּן קָרָא שֵׁם־הָעִיר צוּעֵר: הַשֵּׁשֶׁם
כד יֵצֵא עַל־הָאָרֶץ וְלוֹט בָּא צִעְרָה: וַיְהִי הֵמָּנָה עַל־סֹדֶם וְעַל־עֲמֹרָה
כה גִּפְרִית וְאֵשׁ מֵאֵת יְהוָה מִן־הַשָּׁמַיִם: וַיַּהֲפֹךְ אֶת־הָעָרִים הָאֵל וְאֵת
כו כָּל־הַכֶּכֶר וְאֵת כָּל־יֹשְׁבֵי הָעָרִים וַצְמַח הָאֲדָמָה: וַתִּבְטַשׁ אֶשְׁתּוֹ מֵאַחֲרָיו

תרגום אונקלוס

בשְׁתֵּא וְאִמּוֹת: כ' הָא כְּעַן קִרְתָּא הָדָא קְרִיבָא לְמַעְרָק לְתַמְנָן וְהִיא זַעֲרָא אֲשִׁתִּיזֹב כְּעַן לְתַמְנָן הָלֹא זַעֲרָא הִיא
וְתַתְקִינָם נַפְשִׁי: כ"א וְאָמַר לִיהָ הָא נְסִיבִית אֶפְסָךְ אֶפְסָךְ לְפַתְגָּמָא הָדִין בְּדִיל דְּלֹא לְמַהֲפִי יֵת קִרְתָּא דְּבַעֲיָתָא עֲלֵהּ:
כ"ב אוּחִי אֲשִׁתִּיזֹב לְתַמְנָן אִרִּי לֹא אִכּוּל לְמַעְבַּד פַּתְגָּמָא עַד מִיתָךְ לְתַמְנָן עַל כֵּן קָרָא שָׁמָּה דְּקִרְתָּא צַעֲרָה: כ"ג שְׁמֵשׁא נִפְקָא
עַל אֶרְעָא וְלוֹט עָאֵל לַצַּעֲרָה: כ"ד וַיִּי אִמְטֵר עַל סֹדֶם וְעַל עֲמֹרָה גִּפְרִיתָא וְאִישְׁתָּא מִן קָדָם יי מִן שְׁמִיָּא:
כ"ה וְהִפְךָ יֵת קְרוּיָא הָאֵלִין וְיֵת כָּל מִישְׁרָא וְיֵת כָּל יִתְבִּי קְרוּיָא וַצְמַחָה דְּאֶרְעָא: כ"ו וְאִסְתְּכִיָּאֵת אֶתְתִּיהָ מִבְּתוֹרָהּ
פִּירוּשׁ רִשִּׁי

דְּבָרֵי ב' (ירמיה יז:לו): (כ"ב) כִּי לֹא אוֹכַל לַעֲשׂוֹת. זֶה
עֲנִשָּׁן שֶׁל מְלָאכִים, עַל שֶׁאָמְרוּ 'כִּי מִשְׁחָתִים אֲנַחְנוּ'
(לעיל פסוק יג) וְתָלוּ הַדָּבָר בְּעַצְמָן, לְפִיכָךְ לֹא זָזוּ
מִשָּׁם עַד שֶׁהִזְקִקוּ לוֹמַר, שְׁאִין הַדָּבָר בְּרִשְׁוֹתָן: כִּי
לֹא אוֹכַל. לְשׁוֹן יָחִיד, מִכָּאן אֵתָּה לְמַד שֶׁהָאָחִיד
הוֹפֵךְ וְהָאָחִיד מִצִּיל, שְׁאִין שְׁנֵי מְלָאכִים נִשְׁלָחִים
לְדַבֵּר אֶחָד: עַל כֵּן קָרָא שֵׁם הָעִיר צוּעֵר. עַל שֵׁם
'וְהוּא מִצְעַר': (כ"ד) וְה' הִמְטִיר. כָּל מְקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר
'וְה' הוּא וּבֵית דִּינּוֹ: הִמְטִיר עַל סֹדֶם. בַּעֲלוֹת הַשָּׁחַר,
כְּמוֹ שֶׁכְּתוּב 'וַיִּכְמוּ הַשָּׁחַר עֲלֶיהָ' (לעיל פסוק טו) –
שָׁעָה שֶׁהַלְבָּנָה עוֹמֶדֶת בְּרָקִיעַ עִם הַחֲמָה; לְפִי שֶׁהָיוּ
מֵהֶם עוֹבְדִין לַחֲמָה וּמֵהֶם לַלְבָּנָה, אָמַר הַקְּדוֹשׁ
בְּרוּךְ הוּא: אִם אֶפְרַע מֵהֶם בַּיּוֹם, יִהְיוּ עוֹבְדֵי לְבָנָה
אוֹמְרִים: 'אֱלוֹ הִיא בְּלִילָה, כִּשְׁהַלְבָּנָה מוֹשְׁלֵת, לֹא
הִינּוּ חֲרִבִּין', וְאִם אֶפְרַע מֵהֶם בְּלִילָה, יִהְיוּ עוֹבְדֵי
הַחֲמָה אוֹמְרִים: 'אֱלוֹ הִיא בַּיּוֹם, כִּשְׁהַחֲמָה מוֹשְׁלֵת,
לֹא הִינּוּ חֲרִבִּין' – לְכָךְ כְּתִיב 'וַיִּכְמוּ הַשָּׁחַר עֲלֶיהָ',
וְנִפְרַע מֵהֶם בְּשָׁעָה שֶׁהַחֲמָה וְהַלְבָּנָה מוֹשְׁלִים:
הִמְטִיר וְגו' גִּפְרִית וְאֵשׁ. בְּתַחֲלָה מִטֵּר, וְנִעְשָׂה גִּפְרִית
וְאֵשׁ: מֵאֵת ה'. דֶּרֶךְ הַמִּקְרָאוֹת לְדַבֵּר כֵּן, כְּמוֹ 'נָשִׁי
לְמֶךְ' (לעיל ג:כו) וְלֹא אָמַר 'נָשִׁי', וְכֵן אָמַר דָּוִד 'קָחוּ
עִמָּכֶם אֶת עַבְדֵי אֲדִינִיכֶם' (מלכים א:לג) וְלֹא אָמַר
'עַבְדֵי', וְכֵן אָמַר אַחֲשֵׁרוּשׁ 'בְּשֵׁם הַמֶּלֶךְ' וְלֹא אָמַר
'בְּשָׁמִי', אֵפֶס כֵּן אָמַר 'מֵאֵת ה' וְלֹא אָמַר 'מֵאֲתוֹ':
מִן הַשָּׁמַיִם. הוּא שֶׁאָמַר הַכְּתוּב 'כִּי בָם יִדִּין עַמִּים
וְגו' (איוב ז:פה). כִּשְׁבָא לְיִסֵּר הַבְּרִיּוֹת מִבֵּיא עֲלֵיהֶם
אֵשׁ מִן הַשָּׁמַיִם כְּמוֹ שֶׁעָשָׂה לְסֹדֶם, וְכִשְׁבָא לְהוֹרִיד
הַמָּן מִן הַשָּׁמַיִם 'הַנְּנִי מִמְטִיר לָכֶם לֶחֶם מִן הַשָּׁמַיִם'
(שמות יב:א): (כ"ה) וַיַּהֲפֹךְ אֶת הָעָרִים וְגו'. אֲרַבְעָתָן
יוֹשְׁבוֹת בְּסֻלַּע אֶחָד וַהֲפָכָן מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה,
שֶׁנֶּאֱמַר 'בַּחֲלָמִישׁ שָׁלַח יְדוֹ [הִפָּךְ מִשְׁרָשׁ הָרִים]' (איוב
ה:צה): (כ"ו) וַתִּבְטַשׁ אֶשְׁתּוֹ מֵאַחֲרָיו. מֵאַחֲרָיו שֶׁל לוֹט:

הָרָעָה. כִּשְׁהִיִּיתִי אֶצֶל אֲנָשֵׁי סֹדֶם הִנֵּה הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ
הוּא רוֹאֶה מַעֲשֵׂי וּמַעֲשֵׂי בְנֵי הָעִיר וְהִיִּיתִי נִרְאָה
צָדִיק וּכְדָאִי לְהַנְצִיל, וְכִשְׁאָבָא אֶצֶל צָדִיק – אֲנִי
כָרָשֶׁע; וְכֵן אִמְרָה הַצָּרִפִּית לְאֵלֶיהָ 'בָּאתִי אֵלַי
לְהַזְכִּיר אֶת עוֹנִי' (מלכים יז:לח), עַד שֶׁלֹּא בָּאתִי אֶצֶל־
הִנֵּה הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא רוֹאֶה מַעֲשֵׂי וּמַעֲשֵׂי עַמִּי
וְאֲנִי צָדִיק בִּינֵיהֶם, וּמִשְׁבָּאתִי אֶצֶל־, לְפִי מַעֲשֵׂיךָ
אֲנִי רָשָׁעָה: (כ') הָעִיר הַזֹּאת קְרִיבָה. קְרִיבָה יְשִׁיבָתָהּ,
נִתְשָׁבָה מִקְרֹב, לְפִיכָךְ לֹא נִתְמַלְאָה סִמְלָתָהּ עֲדִין.
וּמָה הִיא קְרִיבָתָהּ? מִדּוֹר הַפְּלָגָה שֶׁנִּתְפַּלְגּוּ
הָאֲנָשִׁים וְהַתְּחִילוּ לְהִתְיָשֵׁב אִישׁ אִישׁ בְּמִקְוָמוֹ,
וְהִיא הִתְהַבְּשָׁה בְּשֵׁנֵת מוֹת פְּלָג, וּמִשָּׁם עַד כָּאן חֲמִשִּׁים
וּשְׁתַּיִם שָׁנָה, שֶׁפְּלָג מֵת בְּשֵׁנֵת אַרְבָּעִים וּשְׁמוֹנֶה
לְאַבְרָהָם. כִּיצַד? פְּלָג חֵי אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת רַעֲוֹ
מֵאֲתָתִים וְתִשְׁעֵי שָׁנָה, צֵא מֵהֶם שְׁלֹשִׁים וּשְׁתַּיִם
כִּשְׁנֹלֶד שְׂרוּג וּמִשְׂרוּג עַד שֶׁנֹּלֶד נַחֲוֹר שְׁלֹשִׁים –
הָרִי שְׁשִׁים וּשְׁתַּיִם. וּמִנַּחֲוֹר עַד שֶׁנֹּלֶד תְּרָח עֶשְׂרִים
וְתִשְׁעֵי – הָרִי תִשְׁעִים וָאַחַת. וּמִשָּׁם עַד שֶׁנֹּלֶד
אַבְרָהָם שְׁבַעִים – הָרִי מֵאָה שְׁשִׁים וָאַחַת. תֵּן לָהֶם
אַרְבָּעִים וּשְׁמוֹנֶה – הָרִי מֵאֲתָתִים וְתִשְׁעֵי שָׁנָה, וְאוֹתָהּ
שָׁנָה הִתְהַבְּשָׁה שֵׁנֵת הַפְּלָגָה. וְכִשְׁנַחֲרָכָה סֹדֶם הִיא
אַבְרָהָם בֵּין תִּשְׁעִים וְתִשְׁעֵי שָׁנָה – הָרִי מִדּוֹר הַפְּלָגָה
עַד כָּאן חֲמִשִּׁים וּשְׁתַּיִם שָׁנָה. וְצוּעֵר אַחֲרָהּ
יְשִׁיבָתָהּ אַחֲרֵי יְשִׁיבַת סֹדֶם וְחִבְרוֹתֶיהָ שָׁנָה אַחַת,
הוּא שֶׁנֶּאֱמַר 'אִמְלָטָה נָא' – נָא בְּגִימְטְרִיא חֲמִשִּׁים
וָאַחַת: הֲלֹא מִצְעַר הוּא. וְהֲלֹא עֲוֹנוֹתֶיהָ מוֹעֲטִין
וְכֹל אֵתָּה לְהַנִּיחָהּ 'וּתְחִי נַפְשִׁי' בָּהּ, זֶהוּ מִדְּרָשׁוֹ;
וּפְשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא: הֲלֹא עִיר קִטְנָה הִיא וְאֲנָשִׁים
בָּהּ מַעֲט, אֵין לָךְ לְהַקְפִּיד אִם תִּנְיַחָנָה 'וּתְחִי נַפְשִׁי'
בָּהּ: (כ"א) גַּם לְדַבֵּר הַזֶּה. לֹא דִּיךְ שֶׁאֵתָּה נִצַּל, אֶלָּא
אֵפֶס כֹּל הָעִיר אֶצֶל בְּגִלְלָה: הִפְכִּי. הוֹפֵךְ אֲנִי, כְּמוֹ
'עַד בָּאִי' (לִקְמֹן מִכָּה) 'אַחֲרֵי רֹאִי' (לעיל יג:יג) 'מִדִּי

טז כז ותהי נציב מלח: וישכם אברהם בבקר אל-המקום אשר-עמד שם וירא כח את-פני יהוה: וישקף על-פני סדם ועמרה ועל כל-פני ארץ הכפר וירא כט והנה עלה קיטר הארץ בקיטר הכבשן: ויהי בשחת אלהים את-ערי הכפר ויזכר אלהים את-אברהם וישלח את-לוט מתוך ההפכה בהפך ל את-הערים אשר-ישב בהן לוט: ויעל לוט מצוער וישב בהר ושתי בנתיו עמו כי ירא לשבת בצוער וישב במערה הוא ושתי בנתיו: לא ותאמר הבכירה אל-הצעירה אבינו זקן ואיש אין בארץ לבוא עלינו לב כדרך כל-הארץ: לכה נשקה את-אבינו יין ונשכבה עמו ונחיה לג מאבינו זרע: ותשקין את-אביהן יין בלילה הוא ותבא הבכירה לד ותשכב את-אביה ולא-ידע בשכבה ובקומה: ויהי ממחרת ותאמר הבכירה אל-הצעירה הן-שכבתי אמש את-אבי נשקנו יין גם-הלילה לה ובאי שכבי עמו ונחיה מאבינו זרע: ותשקין גם בלילה ההוא את-אביהן יין ותקם הצעירה ותשכב עמו ולא-ידע בשכבה ובקמה:

תרגום אונקלוס

והות קמא דמלחא: כז ואקדים אברהם בצפרא לאתרא דשמיש תמן בצלו קדם יי: כח ואסתכי על אפי סדם ועמרה ועל כל אפי ארע מישרא וחזא והא סליק תננא דארעא כתננא דאתונא: כט והוה בחילות יי ית קרוי מישרא ודכיר יי ית אברהם ושלח ית לוט מגו הפיכתא כד הפך ית קרויא דהוה יתיב בהון לוט: ל וסליק לוט מצוער ויתיב בטורא ותרתינ בנתיא עמיה ארי דחיל למתב בצוער ויתיב במערתא הוא ותרתינ בנתיא: לא ואמרת רבתא לזעירתא אבונא סיב וגבר לית בארעא למיעל עלנא כאורח כל ארעא: לב איתא נשקי ית אבונא חמרא ונשכוב עמיה ונקיים מאבונא בנין: לג ואשקיאה ית אבוהון חמרא בליליא הוא ועאלת רבתא ושכיבת עם אבוהא ולא ידע במשכבה ובמקימה: לד והוה ביומא דבתרוהי ואמרת רבתא לזעירתא הא שכיבית רמשי עם אבא נשקיניה חמרא אף בליליא ועולי שכובי עמיה ונקיים מאבונא בנין: לה ואשקיאה אף בליליא ההוא ית אבוהון חמרא וקמת זעירתא ושכיבת עמיה ולא ידע במשכבה ובמקימה:

פירוש רש"י

ותהי נציב מלח. במלח חטאה ובמלח לקתה: אמר לה: 'תני מעט מלח לאורחים הללו'. אמרה לו: 'אף המנהג הרע הזה אתה בא להנהיג במקום הזה?': (כח) קיטר. תימור של עשן, טורק"א בלעז: כבשן. חפירה ששורפין בה את האבנים לסיד, וכן כל 'כבשן' שבתורה: (כט) ויזכר אלהים את אברהם. מהי זכירתו של אברהם? על לוט נזכר. שהיה לוט יודע ששרה אשתו של אברהם, ושמע שאמר אברהם במצרים על שרה 'אחתי הוא' (לעיל י"ט) ולא גלה הדבר, שהיה חס עליו, לפיכך חס הקדוש ברוך הוא עליו: (ל) כי ירא לשבת בצוער. לפי שהיתה קרובה לסדם: (לא) אבינו זקן. ואם לא עכשו,

אימתי? שמה ימות או יפסק מלהוליד: ואיש אין בארץ. סבורות היו שכל העולם נחרב כמו בדור המבול: (לג) ותשקין וגו'. יין נזדמן להן במערה להוציא מהן שתי אמות: ותשכב את אביה. ובצעירה כתיב 'ותשכב עמו'. צעירה לפי שלא פתחה בזנות אלא אחותה למדתה, חסד עליה הכתוב ולא פרש גנותה. אבל בכירה שפתחה בזנות, פרסמה הכתוב במפרש: ובקומה. של בכירה נקוד, לומר – הרי הוא כאילו לא נכתב, לומר – שבקומה ידע, ואף על פי כן לא נשמר ליל שני מלשתות. [אמר רבי לוי, כל מי שהוא להוט אחר בולמוס של עריות, לסוף מאכילין אותו מבשרו]:

מפתח סדרי התנך

שני ראשי סדרים מזכירים את מואב, ואלו הם:

במדבר ראש סדר כא וישב ישראל בשטים ויחל העם לזנות אל-בנות מואב: ובמגילת רות ראש סדר א ויהי בימי שפט השפטים ויהי רעב בארץ וילך איש מבית לחם יהודה לגור בשדי מואב הוא ואשתו ושני בניו: ושני ראשי סדרים מזכירים את עמון: בשופטים ראש סדר ט ויעבר יפתח אל-בני עמון להלחם בם ויתנם ה' בידו: ובירמיה ראש סדר כח לכן הנה ימים באים נא-ה' והשמעתי אל-רבות בני-עמון תרועת מלחמה והיתה לתל שממה ובנתיה באש תצתנה וירש ישראל את-ירשיו אמר ה':

טו לו, וַתִּהְרֶינִי שְׁתֵּי בָנוֹת-לוֹט מֵאֲבִיהֶנָּה: וַתֵּלֶד הַבְּכִירָה בֶּן וַתִּקְרָא שְׁמוֹ מוֹאָב וַיִּרְא לָהּ הוּא אָבִי-מוֹאָב עַד-הַיּוֹם: וַהֲצַעֲרָהּ גַּם-הוּא יִלְדָּה בֶּן וַתִּקְרָא שְׁמוֹ יִזְעָרָא אֲבִן-עַמִּי הוּא אָבִי בְנֵי-עַמּוֹן עַד-הַיּוֹם: וַיִּסַּע נִינְוֶה מִשָּׁם אַבְרָהָם אֶרְצָה הַנִּגָּב וַיֵּשֶׁב בֵּין-קָדֵשׁ וּבֵין שׁוּר וַיִּגֵּר בְּגָרָר: וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם אֶל-שָׂרָה אִשְׁתּוֹ אַחְתִּי הוּא וַיִּשְׁלַח אֲבִימֶלֶךְ מֶלֶךְ גָּרָר וַיִּקַּח אֶת-שָׂרָה: וַיָּבֹא אֱלֹהִים אֶל-אַבְימֶלֶךְ בַּחלֹם הַלַּיְלָה וַיֹּאמֶר לוֹ הִנֵּנִי מֵת עַל-הָאִשָּׁה אֲשֶׁר-לָקַחְתָּ וְהוּא בָּעֵלְתָּ בָּעַל: וַאֲבִימֶלֶךְ לֹא קָרַב אֵלֶיהָ וַיֹּאמֶר אֲדֹנָי הַגּוֹי גַּם-צָדִיק תִּהְיֶה: הֲלֹא הוּא אָמַר-לִי אַחְתִּי הוּא וְהִיא-גַּם-הוּא אָמְרָה אַחִי הוּא בְּתֵם-לִבִּי וּבִנְקִלָן כִּפִּי עָשִׂיתִי זֹאת: וַיֹּאמֶר אֵלָיו הָאֱלֹהִים בַּחלֹם גַּם אֲנֹכִי יָדַעְתִּי כִּי בְתֵם-לִבְכָךְ עָשִׂיתָ זֹאת וְאַחֲשֹׁךְ גַּם-אֲנֹכִי אוֹתָךְ מִחֹטְאוֹ לִי עַל-כֵּן לֹא-נִתְתִּיךָ לְנֹגֵעַ אֵלֶיהָ: וְעַתָּה הֲשֵׁב אֶשְׁתְּ-הָאִשָּׁה כִּי-נָבִיא הוּא וַיִּתְּפֹלֵל בְּעֶדְךָ וַחֲיָהּ וְאִם-אֵינֶךָ מְשִׁיב חַדַּע כִּי-מֹת תָּמוּת אַתָּה וְכָל-אֲשֶׁר-לָךְ: וַיִּשְׁכֹּם אֲבִימֶלֶךְ בַּבֹּקֶר וַיִּקְרָא

תרגום אונקלוס

לו ועדיא תרתין בנות לוט מאביו: לו וילדת רביתא בר וקרת שמיה מואב הוא אביוהון דמואבאי עד יומא דין: לו וזעירא אף היא ילדת בר וקרת שמיה בר עמי הוא אביוהון דבני עמון עד יומא דין: א ונטל מתמן אברהם לארע דרומא ויטיב בין רקס ובין חגרא ואתותב בגרר: ב ואמר אברהם על שרה אתתיה אחת היא ושלח אבימלך מלך דגרר ודבר ית שרה: ג ואתא מימר מן קדם יי לות אבימלך בחלמא דליליא ואמר ליה האת מאית על עיסק אתתא דדברתא והיא אתת גבר: ד ואבימלך לא קריב לותה ואמר יי העם אף זכאי תקטול: ה הלא הוא אמר לי אחת היא והיא אף היא אמרת אחי הוא בקשיטות לבי ובזכאות ידי עבדית דא: ו ואמר ליה יי בחלמא אף קדמי גלי ארי בקשיטות לבך עבדת דא ומנעית אף אנא יתך מלמחטי קדמי על כן לא שבקתך למקרב לותה: ז וכען אתיב אתת גוברא ארי נביא הוא ויצלי עלך ותיחי ואם ליתך מתיב דע ארי ממת תמות את וכל דלך: ח ואקדים אבימלך בצפרא וקרא

פירוש רש"י

(לו) וַתִּהְרֶינִי וגו'. אף על פי שאין האשה מתעברת מביאה ראשונה, אלו שלטו בעצמן והוציאו ערותן לחוץ ונתעברו מביאה ראשונה: (לז) מוֹאָב. זו שלא היתה צנועה פרשה שמאביה הוא, אבל צעירה קראתו בלשון נקיה וקבלה שכר בימי משה, שנאמר בבני עמון 'ואל תתגר בם' (דברים כ:יח) – כלל! ובמואב לא הזהיר אלא שלא ילחם בם, אבל לצערן היתיר לו: סדר יז (א) וַיִּסַּע מִשָּׁם אַבְרָהָם. כשראה שחרבו הכרפים ופסקו העוברים והשבים נסע לו משם. דבר אחר: להתרחק מלוט שיצא עליו שם רע שבא על בנותיו: (ב) וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם. כאן לא נטל רשות, אלא על כרחיה שלא בטובתה, לפי שכבר לקחה לבית פרעה על ידי כן: אל שרה אשתו. על שרה אשתו, כפיצא בו 'אל הלקח ארון וגו' ואל חמיה' (שמואל ג:כג) – שניהם בלשון 'על': (ד) לֹא קָרַב אֵלֶיהָ. המלאך מנעו, כמו שנאמר

'לא נתתיך לנגוע אליה' (לקמן פסוק ו): הגוי גם צדיק תהרג. אף אם הוא צדיק תהרגנו? שמה כף דרכך לאבד האמות חנם? כף עשית לדור המבול ולדור הפלגה; אף אני אומר שהרגתם על לא דבר, כמו שאתה אומר להרגני: (ה) גם הוא. לרבות עבדים וגמלים וחמרים שלה, את כלם שאלתי ואמרו לי: 'אחיה הוא': בתם לבבי. שלא דמיתי לחטא: ובנקין כפי. נקי אני מן החטא, שלא נגעתי בה: (ו) יָדַעְתִּי כִּי בְתֵם לִבְכָךְ וגו'. אמת שלא דמית מתחלה לחטא, אבל נקיון פנים אין כאן: לא נתתיך. לא ממך היה שלא נגעת בה, אלא חשכתי אני אותך מחטא ולא נתתי לך כח, וכן 'ולא נתנו אלהים' (לקמן כט:ה), וכן 'ולא נתנו אביה לבוא' (שופטים י:כג) – לא נתן לו מקום: (ז) הֲשֵׁב אֶשְׁתְּ הָאִשָּׁה. ואל תהא סבור שמה תתגנה בעיניו ולא יקבלנה, או ישנאך ולא יתפלל עליך: כי נביא הוא. ויודע שלא נגעת בה, לפיכך ויתפלל בעדך:

מפתח סדרי התנך

לפסוק א: רש"י לומד מהמילים 'וישב בין קדש ובין שור', שאברהם התישב בקרבת באר לחי ראי, במקום שהתגלו בו המלאכים להגר (להלן כא:א).

יז

לְכָל-עַבְדֵּי וַיֹּדְבַר אֶת-כָּל-הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה בְּאָזְנֵיהֶם וַיִּירָאוּ הָאֲנָשִׁים
ט מֵאֵד: וַיִּקְרָא אַבְיִמֶלֶךְ לְאַבְרָהָם וַיֹּאמֶר לוֹ מַה-עָשִׂיתָ לָנוּ וּמַה-חָטַאתָ
לִּי כִּי-הִבַּאתָ עָלַי וְעַל-מַמְלַכְתִּי חֲטָאָה גְדוֹלָה מַעֲשִׂים אֲשֶׁר לֹא-יַעֲשׂוּ
י עָשִׂיתָ עִמָּדִי: וַיֹּאמֶר אַבְיִמֶלֶךְ אֶל-אַבְרָהָם מַה רָאִיתָ כִּי עָשִׂיתָ אֶת-הַדְּבָר
יא הַזֶּה: וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם כִּי אָמַרְתִּי רַק אֵין-יִרְאֵת אֱלֹהִים בַּמָּקוֹם הַזֶּה
יב וְהִרְגוּנִי עַל-דְּבַר אִשְׁתִּי: וְגַם-אֶמְנָה אַחְתִּי בַת-אָבִי הִוא אֵךְ לֹא
יג בַּת-אִמִּי וְתִהְיֶה-לִּי לְאִשָּׁה: וַיְהִי כַּאֲשֶׁר הִתְעָו אֹתִי אֱלֹהִים מִבֵּית אָבִי
וַאֲמַר לִּי זֶה חֲסִדְךָ אֲשֶׁר תַּעֲשִׂי עִמָּדִי אֵל כָּל-הַמָּקוֹם אֲשֶׁר נָבֹא שָׁמָּה
יד אֲמַר־לִי אַחִי הִוא: וַיִּקַּח אַבְיִמֶלֶךְ צֹאן וּבָקָר וְעַבְדִּים וּשְׁפָחוֹת וַיִּתֵּן
טו לְאַבְרָהָם וַיָּשָׁב לוֹ אֶת שָׂרָה אִשְׁתּוֹ: וַיֹּאמֶר אַבְיִמֶלֶךְ הִנֵּה אֶרְצִי לְפָנֶיךָ
טז בְּטוֹב בְּעֵינַיִךְ שָׁב: וּלְשָׂרָה אָמַר הִנֵּה נָתַתִּי אֵלַיךְ כֶּסֶף לְאַחִיךָ הִנֵּה

תרגום אונקלוס

לְכָל עַבְדֵּיהִי וּמְלִיל יֵת כָּל פִּתְגָמֵי הָאֱלֹהִים קִדְמִיהוֹן וּדְחִילוּ גּוֹבְרִיא לְחָדָא: ט וַקְרָא אַבְיִמֶלֶךְ לְאַבְרָהָם וַאֲמַר לִיה מַה
עָבַדְתָּ לָנוּ וּמַה חָטִיתָ לָךְ אֲרִי אִיתִיתָא עָלַי וְעַל מַלְכוּתִי חוּבָא רַבָּא עוֹבְדִין דְּלֹא כְשָׁרִין לְאַתְעָבְדָא עַבְדְּתָ עִמִּי: י וַאֲמַר
אַבְיִמֶלֶךְ לְאַבְרָהָם מַה חֲזִיתָא אֲרִי עַבְדְּתָא יֵת פִּתְגָמָא הַדִּין: יא וַאֲמַר אַבְרָהָם אֲרִי אֲמַרִית לְחוּד לִית דְּחִלְתָא דִּי בְּאַתְרָא
הַדִּין וַיִּקְטְלוּנִי עַל עֵיסַק אֶתְתִּי: יב וּבְרַם בְּקוּשְׁטָא אַחְתִּי בַת אָבָא הִיא בְרַם לֹא בַת אֲמָא וְהָתָּה לִי לְאִתּוֹ: יג וְהָיָה כְּדִן טַעֲוָה
עִמָּמִי בְּתֵר עוֹבְדֵי יְדִיהוֹן יְתִי קָרִיב יֵי לְדַחֲלִיתָהּ מִבֵּית אָבָא וַאֲמַרִית לָהּ דָּא טִיבוּתִיךָ דְּתַעְבְּדִין עִמִּי לְכָל אַתְרָא דְּנִקְרָא
לְתַמָּן אִימְרִי עָלַי אַחִי הִוא: יד וּדְבַר אַבְיִמֶלֶךְ עָאן וְתוֹרִין וְעַבְדִּין וַאֲמַרְהֵן וַיְהִיב לְאַבְרָהָם וַאֲתִיב לִיה יֵת שָׂרָה אֶתְתִּיהָ:
טו וַאֲמַר אַבְיִמֶלֶךְ הָא אֲרַעִי קִדְמָךְ בְּדִתְקִין בְּעֵינַיִךְ תִּיב: טז וּלְשָׂרָה אָמַר הָא יְהִיבִית אֵלַיךְ סְלַעִין דְּכֶסֶף לְאַחִיךָ הָא

פירוש רש"י

חיים' (דברים ה:לא), 'אלהים קדושים' (יהושע יד:לו), וְכָל
לְשׁוֹן 'אלהים' לְשׁוֹן רַבִּים. וְכֵן 'וַיִּקַּח אֲדֹנִי יוֹסֵף'
(לִקְמָן לֵח:כ) 'וַאֲדֹנִי הָאֲדָנִים' (דברים טז:יז) 'אֲדֹנִי הָאֲרֶץ'
(לִקְמָן לֵח:טז), וְכֵן 'בְּעָלִי עָמוֹ' (שמות טז:א), 'וְהוֹעֵד
בְּבַעֲלִי' (שם טז:כט). וְאִם תֹּאמַר: מַה לְשׁוֹן 'הִתְעָו'
כָּל הַגּוֹלָה מִמָּקוֹמוֹ וַאֲנִי מֵיֵשֶׁב קְרוֹי 'תוֹעָה', כְּמוֹ
'וְתִלְךָ וְתִתְעַ' (לִקְמָן יח:יד), 'תְּעִיתִי כְּשֶׁה אֲבָד' (תהלים
סדר יז פסוק קה, מִזְמוֹר קטז שְׁלֹשׁ פְּסוּקִים קָעוּ), 'תְּעָוָה לְבָלִי
אֲכָל' (איוב ח:יז) – יֵצְאוּ וַיִּתְעָו לְבַקֵּשׁ אֲכָלָם: אֲמַרִי לִי.
עָלִי, וְכֵן 'וַיִּשְׁאַל אֲנָשֵׁי הַמָּקוֹם לְאִשְׁתּוֹ' (לִקְמָן כג:כג)
– עַל אִשְׁתּוֹ, וְכֵן 'וַאֲמַר פְּרַעְזָה לְבָנִי יִשְׂרָאֵל' (שמות
י:כח) – כְּמוֹ: עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, 'פֶּן יֹאמְרוּ לִי אִשָּׁה
הִרְגַתְהוּ' (שופטים ז:מח): (יד) וַיִּתֵּן לְאַבְרָהָם. כְּדִי
שִׁיתְפִּסֵּם וַיִּתְפַּלֵּל עָלָיו: (טו) הִנֵּה אֶרְצִי לְפָנֶיךָ. אֲבָל
פְּרַעְזָה אָמַר לוֹ 'הִנֵּה אִשְׁתְּךָ קָח וְלֶךְ' (לעיל י:יט) – לְפִי
שְׁנַת־יִרְאָה, שֶׁהַמִּצְוָה שֶׁטוֹפִי זְמַה הֵם: (טז) וּלְשָׂרָה
אָמַר. אַבְיִמֶלֶךְ לְכַבֹּדָהּ, כְּדִי לְפִסְסָהּ: 'הִנֵּה' עָשִׂיתִי
לָךְ כְּבוֹד זֶה, 'נָתַתִּי' מִמּוֹן 'לְאַחִיךָ' שֶׁאֲמַרְתָּ עָלָיו
'אַחִי הִוא' (לעיל פסוק ה) הִנֵּה הַמָּמוֹן וְהַכְּבוֹד הַזֶּה לָךְ:

(ט) מַעֲשִׂים אֲשֶׁר לֹא יַעֲשׂוּ. מִכָּה אֲשֶׁר לֹא הִרְגָּלָה
לְבָא עַל בְּרִיָּה בָּאָה לָנוּ עַל יָדְךָ, עֲצִירַת כָּל נִקְבִּים
שֶׁל זָרַע וְשֶׁל קִטְנִים וְרַעִי וְאֲזָנִים וְחֻטָּם: (יא) רַק
אֵין יִרְאֵת אֱלֹהִים. אֲכַסְנָאִי שְׂבָא לְעִיר, עַל עֶסְקִי
אֲכִילָה וּשְׁתִּיָּה שׁוֹאֲלִין אוֹתוֹ? אוֹ עַל עֶסְקִי אִשְׁתּוֹ
שׁוֹאֲלִין אוֹתוֹ: 'אִשְׁתְּךָ הִיא אוֹ אַחֻתְךָ הִיא?':
(יב) אַחְתִּי בַת אָבִי הִוא. וּבַת אָב מִתְּרַת לְבֶן נָח,
שָׂאִין אָב לְגוֹי, וּכְדִי לְאִמַּת דְּבָרֵי הַשִּׁיבָם כֵּן. וְאִם
תֹּאמַר: וְהִלָּא בַת אַחִיו הִתְעָו? בְּנֵי בְנֵי הָרִי הֵם
כְּבָנִים, וְהָרִי הִיא בְּתוֹ שֶׁל תִּרְחַח, וְכָךְ אָמַר לְלוֹט 'כִּי
אֲנָשִׁים אַחִים אֲנַחְנוּ' (לעיל י:כח): אֵךְ לֹא בַת אִמִּי. הָרֶן
מֵאִם אַחֲרַת הָיָה: (יג) וַיְהִי כַּאֲשֶׁר הִתְעָו אֹתִי וְגו'.
אוֹנְקְלוֹס תִּרְגָּם מַה שֶׁתִּרְגָּם, וַיֵּשׁ לִישְׁבוֹ עוֹד דְּבַר
דְּבוּר עַל אֶפְנִי: כְּשֶׁהוֹצִיאֲנִי הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא
מִבֵּית אָבִי לְהִיּוֹת מְשׁוּטָט וְנָד מִמָּקוֹם לְמָקוֹם,
יָדַעְתִּי שֶׁאֶעֱבֹר בַּמָּקוֹם רָשָׁעִים 'וַאֲמַר לָהּ: זֶה חֲסִדְךָ':
כַּאֲשֶׁר הִתְעָו. לְשׁוֹן רַבִּים, וְאֵל תִּתְמָה, כִּי הִרְבָּה
מְקוֹמוֹת לְשׁוֹן אֱלֹהוֹת וּלְשׁוֹן מְרוֹת קְרוֹי לְשׁוֹן
רַבִּים: 'אֲשֶׁר הִלְכוּ אֱלֹהִים' (שְׁמוּאֵל כד:ח), 'אֱלֹהִים

סדר יז הוא אחד משנים עשר סדרים קצרים שיש בהם פחות מעשרים ואחד פסוקים. כיצד קראו בשבת בתורה? הרי
אין בכך די לשבעה קרואים שכל אחד מהם מחוייב בשלושה פסוקים? ישנו מנהג של חלק מיהודי גלות פרס להוסיף
לקריאת סדרת בלק את שלושת הפסוקים הראשונים של סדרת פנחס. אם מקור המנהג הוא בקריאה הקדומה של ארץ
ישראל, הרי שאת סדר יז סיימו בלידת יצחק או בהכנסתו בכריתו של אברהם אבינו. ובמסכת סופרים (יא:ד): ובלבד
שיהא בסדר עשרים ואחד פסוקים, ליתן לכל קורא וקורא שלושה, ואם פחות – יוסיף על הסדר הזה מפרשה אחרת:

יז

יז הוא-לך כסות עינים לכל אשר אתך ואת-כל ונכחת: ויתפלל אברהם וירא

אל-האלהים וירפא אלהים את-אבימלך ואת-אשתו ומהתיו וילדו:

יח כיעצר עצר יהוה בעד כל-רחם לבית אבימלך על-דבר שרה אשת

יח א אברהם: ויהוה פקד את-שרה כאשר אמר נא ה

ב ויעש יהוה לשרה כאשר דבר: ותהר ותלד שרה לאברהם בן לזקניו

ג למועד אשר-דבר אתו אלהים: ויקרא אברהם את-שם-בנו הנולד-לו

ד אשר-ילדה-לו שרה יצחק: וימל אברהם את-יצחק בנו בן-שמנת ימים

ה כאשר צוה אתו אלהים: ואברהם בן-מאת שנה בהולד לו את יצחק חמישי

ו, ז בנו: ותאמר שרה צחק עשה לי אלהים כל-השמע יצחק-לי: ותאמר מי

ח מלל לאברהם היניקה בנים שרה כילדתי בן לזקניו: ויגדל הילד

תרגום אונקלוס

הוא לך כסות דיקר חלף דשלחית דברתיך וחזית יתיך וית כל דעמך ועל כל מא דאמרת אתוכחת: יז וצל אברהם קדם יי ואסי יי ית אבימלך וית אתתיה ואמהתיה ואתרוחו: יח ארי מיחד אחד יי באפי כל פתח ולדא לבית אבימלך על עיסק שרה אתת אברהם:

דאמר ועבד יי לשרה כמא דמליל: ז ועדיאת וילידת שרה לאברהם בר לסיבתיה לזמנא דמליל יתיה יי: ג וקרא אברהם ית שום בריה דאתיליד ליה דילידת ליה שרה יצחק: ד וגזר אברהם ית יצחק בריה בר תמניא יומין כמא דפקיד יתיה יי: ה ואברהם בר מאה שנין כד אתיליד ליה ית יצחק בריה: ו ואמרת שרה חרוא עבד לי יי כל דשמע יחדי לי: ז ואמרת מהימן דאמר לאברהם וקיים דתוניק בנין שרה ארי ילידית בר לסיבתיה: ח ורבא רביא פירוש רשי

היכן היא אמירה והיכן הוא דבור? אמירה – 'ויאמר אלהים אבל שרה אשתך וגו' (לעיל יז:ט); דבור – 'היה דבר ה' אל אברהם' (לעיל יז:א) בבכרית בין הבתרים, ושם נאמר 'לא יירשך זה וגו' (שם ד), והביא היורש משרה: ויעש ה' לשרה כאשר דבר. לאברהם: (ז) לזקניו. שהיה זיו איקונין שלו דומה לו: למועד אשר דבר אתו. 'דמליל יתיה' – את המועד דבר וקבע. כשאמר לו 'למועד אשוב אליך' (לעיל טז:יד) שרט לו שריטה בכפל ואמר לו 'כשתגיע חמה לשריטה זו בשנה האחרת – תלד': (ו) יצחק לי. ישמח עלי. ומדרש אגדה: הרבה עקרות נפקדו עמה, הרבה חולים נתרפאו בו ביום, הרבה תפלות נענו עמה – ורב שחוק היה בעולם: (ז) מי מלל לאברהם. לשון שבח וחשיבות, [כמו 'מי פעל ועשה' (ישעיה טז:לה), 'מי ברא אלה' (שם טז:כז)] ראו מי הוא ומה הוא גדול, שומר הבטחתו, הקדוש ברוך הוא מבטיח ועושה: מלל. שנה הכתוב ולא אמר 'דבר'; גימטריא שלו מאה, כלומר, לסוף מאה לאברהם: היניקה בנים שרה. ומהו 'בנים' לשון רבים? ביום המשתה הביאו השרות בניהן עמהן והניקה אותם, שהיו אומרות: 'לא ילדה שרה, אלא אסופי הביאה מן השוק':

בסדר יז אברהם גר בארץ לא לו. בסופו נודע בגויים שה' מגן על אברהם ומשפחתו. וכפי שרשי [בפסוק יז] מסביר את דברי אבימלך מלך גר: יודעים יהיו שעל כרחי השיבותיך ועל ידי נס: ואת כל. ועם כל באי עולם:

הפסרת הסדר בספר ישעיה [אורך ההפסרה כולה: שני פסוקים]

כה: ונודע בגוים זרעם וצאצאיהם בתוך העמים כל-ראיהם כי הם זרע ברוך ה': פ
ב שוש אשיש בה' תגל נפשי בא-להי כי הלבישני בגדי-ישע מעיל צדקה יעטני כחתן יכהן פאר וככלה תעדה כליה:

יח וַיִּגְמַל וַיַּעַשׂ אַבְרָהָם מִשְׁתֵּה גְדוֹל בְּיוֹם הַגְּמַל אֶת־יִצְחָק: וַתֵּרָא שָׂרָה וַיִּרְא
 י אֶת־בֶּן־הַגֵּר הַמִּצְרִית אֲשֶׁר־יָלְדָה לְאַבְרָהָם מִצְחָק: וַתֹּאמֶר לְאַבְרָהָם
 גֵּרֶשׁ הָאִמָּה הַזֹּאת וְאֶת־בְּנָהּ כִּי לֹא יִירָשׁ בֶּן־הָאִמָּה הַזֹּאת עִם־בְּנֵי
 יא, יב עַם־יִצְחָק: וַיֵּרַע הַדָּבָר מְאֹד בְּעֵינֵי אַבְרָהָם עַל אֹדֶת בְּנוֹ: וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים
 אֶל־אַבְרָהָם אֶל־יִרְעֵ בְּעֵינֶיךָ עַל־הַנָּעַר וְעַל־אִמָּתְךָ כֹּל אֲשֶׁר תֹּאמַר אֵלֶיךָ
 יג שָׂרָה שְׁמַע בְּקֹלָהּ כִּי בִי־צָחָק יִקְרָא לָךְ זָרַע: וְגַם אֶת־בֶּן־הָאִמָּה לְגוֹי
 יד אֲשִׁימְנוּ כִּי זָרַעָהּ הוּא: וַיִּשְׁכֹּם אַבְרָהָם | בְּבֹקֶר וַיִּקַּח־לֶחֶם וַחֲמַת מַיִם
 וַיִּתֵּן אֶל־הַגֵּר שֵׁם עַל־שְׁכָמָהּ וְאֶת־הַיֶּלֶד וַיִּשְׁלַחָהּ וַתֵּלֶךְ וַתִּתַּע בַּמִּדְבָּר
 טו בְּאֶר שָׁבַע: וַיִּכְלוּ הַמַּיִם מִן־הַחֲמַת וַתִּשְׁלַךְ אֶת־הַיֶּלֶד תַּחַת אֶחָד
 טז הַשִּׁיחִים: וַתֵּלֶךְ וַתֵּשֶׁב לָהּ מִנְּגֵד הַרְחָק כַּמֶּטְחָי קֶשֶׁת כִּי אָמְרָהּ
 יז אֶל־אַרְאֶה בְּמוֹת הַיֶּלֶד וַתֵּשֶׁב מִנְּגֵד וַתִּשָּׂא אֶת־קֹלָהּ וַתִּבְךְ: וַיִּשְׁמַע
 אֱלֹהִים אֶת־קוֹל הַנָּעַר וַיִּקְרָא מֵלֶאֱלֹהִים | אֶל־הַגֵּר מִן־הַשָּׁמַיִם
 וַיֹּאמֶר לָהּ מַה־לָּךְ הַגֵּר אֶל־תִּירָאִי כִּי־שָׁמַע אֱלֹהִים אֶל־קוֹל הַנָּעַר

תרגום אונקלוס

וַתַּחֲסִיל וַעֲבַד אַבְרָהָם מִשְׁתֵּיָא רַבָּא בְּיוֹמָא דַּאֲתַחֲסִיל יִצְחָק: ט וַחֲזַת שָׂרָה יֵת בֶּר הַגֵּר מִצְרִיתָא דִּילִידַת לְאַבְרָהָם
 מַחֲיִיד: י וַאֲמַרַת לְאַבְרָהָם תִּרְיָךְ אִמָּתָא הָדָא וְיֵת בְּרָה אַרִי לֹא יִירַת בֶּר אִמָּתָא הָדָא עִם בְּרִי עִם יִצְחָק: יא וּבְאִישׁ
 פִּתְגָמָא לְחָדָא בְּעֵינֵי אַבְרָהָם עַל עֵיסַק בְּרִיָּה: יב וַאֲמַר יִי לְאַבְרָהָם לֹא יִבְאֵשׁ בְּעֵינֶיךָ עַל עוֹלִימָא וְעַל אִמָּתְךָ כֹּל דְּתִימַר
 לָךְ שָׂרָה קְבִיל מִנָּה אַרִי בִי־צָחָק יִתְקַרֵּן לָךְ בְּנִין: יג וְאָף יֵת בֶּר אִמָּתָא לְעִמָּא אֲשׁוּיָנִיָּה אַרִי בְּרַךְ הוּא: יד וְאַקְדִּים
 אַבְרָהָם בְּצַפְרָא וְנָסִיב לְחִמָּא וְרוֹקְבָא דְּמִיָּא וַיִּהֵב לְהַגֵּר שׁוּי עַל כַּתְפָּהּ וְיֵת רַבִּיָּא וַיִּשְׁלַחָהּ וַאֲזַלַת וַטַּעַת בַּמִּדְבָּר בְּאֶר
 שָׁבַע: טו וַיִּשְׁלִימוּ מִיָּא מִן רוֹקְבָא וּרְמַת יֵת רַבִּיָּא תַּחוּת חַד מִן אֵילָנִיָּא: טז וַאֲזַלַת וַיִּתִּיבַת לָהּ מִקְבִּיל אַרְחִיקַת כַּמִּיגַד
 בְּקִשְׁתָּא אַרִי אִמַּרַת לֹא אַחֲזִי בְּמוֹתֶיהָ דְּרַבִּיָּא וַיִּתִּיבַת מִקְבִּיל וְאַרִימַת יֵת קְלָהּ וּבִכְתָּ: יז וַשְּׁמִיעַ קָדָם יִי יֵת קְלִיָּה
 דְּרַבִּיָּא וַקְרָא מֵלֶאֱכָא דִּי לְהַגֵּר מִן שְׁמִיָּא וַאֲמַר לָהּ מָא לִיךְ הַגֵּר לֹא תִדְחִלִין אַרִי שְׁמִיעַ קָדָם יִי קְלִיָּה דְּרַבִּיָּא

פירוש רש"י

(ח) וַיִּגְמַל. לְסוּף עֲשָׂרִים וָאַרְבָּעָה חֲדָשׁ: מִשְׁתֵּה גְדוֹל. שְׁהִיו שָׁם גְּדוֹלֵי הַדּוֹר: שֵׁם וַעֲבַר וְאַבְימֶלֶךְ:
 (ט) מִצְחָק. לְשׁוֹן עֲבוּדָה זָרָה, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר 'וַיִּקְמוּ לְצָחָק' (שְׁמוֹת כד:כד). לְשׁוֹן רִצְיָחָה, כְּמוֹ 'וַיִּקְמוּ נָא
 הַנָּעָרִים וַיִּשְׁחָקוּ לְפָנֵינוּ וְגו'' (שְׁמוּאֵל כא:ח). לְשׁוֹן
 גְּלוּי עֲרִיּוֹת, כְּמָה דְּתִימָא 'לְצָחָק בִּי' (לִקְמֹן לה:יז):
 (י) עִם בְּנֵי וְגו'. מִתְּשׁוּבַת שָׂרָה 'כִּי לֹא יִירָשׁ
 בֶּן־הָאִמָּה הַזֹּאת עִם־בְּנֵי' אֵתָּה לְמַד שְׁהִיָּה מְרִיב עִם
 יִצְחָק עַל הִירָשָׁהּ, וְאוֹמַר: 'אֲנִי בָכוֹר וְנוֹטֵל פִּי
 שְׁנַיִם, וַיּוֹצֵאִים לְשָׂדֶה וְנוֹטֵל קִשְׁתּוֹ וַיּוֹרָה בּוֹ
 חֲצִיִּים, כְּמָה דַּאֲתָא אִמַּר: 'כְּמִתְּלַהֲלָה הִיָּה זְקִים וְגו'
 וְאוֹמַר הִלָּא מִשְׁחָק אֲנִי' (מִשְׁלִי זל:לה): עִם בְּנֵי
 עִם יִצְחָק. מִכִּיּוֹן שֶׁהוּא בְּנִי, אֶפְלוֹ אִם אֵינוֹ הַגּוֹן
 כִּי־יִצְחָק, אוֹ הַגּוֹן כִּי־יִצְחָק, אֶפְלוֹ אִינוֹ בְּנִי – אֵין זֶה
 כְּדָאִי לִירָשׁ עִמּוֹ; קֵל וְחִמָּר 'עִם בְּנֵי עִם יִצְחָק'
 שְׁתִּיָּהּ בּוֹ: (יא) עַל אֹדֶת בְּנוֹ. שְׁשָׁמַע שִׁיִּצְאָה
 לְתַרְבּוּת רָעָה; וּפְשׁוּטוֹ: עַל שֶׁאִמָּרָהּ לוֹ לְשַׁלְּחָהּ:
 (יב) שָׁמַע בְּקֹלָהּ. לְמַדְנוּ שְׁהִיָּה אַבְרָהָם טָפֵל לְשָׂרָה

בְּנִיָּאוֹת: (יד) לֶחֶם וַחֲמַת מַיִם. וְלֹא כֶסֶף וְזָהָב,
 לְפִי שְׁהִיָּה שׁוֹנָאוֹ עַל שִׁיִּצְאָה לְתַרְבּוּת רָעָה: וְאֵת
 הַיֶּלֶד. אֵף הַיֶּלֶד 'שֵׁם עַל שְׁכָמָה' – שְׁהַכְנִיסָהּ בּוֹ
 שָׂרָה עֵין רָעָה, וְאַחֲזָתוֹ חֲמָה וְלֹא יָכוֹל לִילֶךְ
 בְּרַגְלָיו: וַתֵּלֶךְ וַתִּתַּע. חֲזָרָה לְגְלוּלֵי בֵית אָבִיָּה:
 (טו) וַיִּכְלוּ הַמַּיִם. לְפִי שֶׁדָּרָךְ חוֹלִים לְשִׁתּוֹת הַרְבֵּה:
 (טז) מִנְּגֵד. מִרְחוֹק; כַּמֶּטְחָי קֶשֶׁת. כְּשִׁתִּי טִיחוֹת,
 וְהוּא לְשׁוֹן יִרְיַת חֵץ בְּלִשׁוֹן מִשְׁנָה, 'שְׁהַטִּיחַ
 בְּאִשְׁתּוֹ', עַל שֵׁם שֶׁהִזְרַע יוֹרָה כַּחֵץ. וְאִם תֹּאמַר
 הִיָּה לוֹ לְכַתֵּב 'כַּמֶּטְחָי קֶשֶׁת' ? מִשְׁפַּט הַיָּד לְכַנֵּס
 לְכָאֵן, כְּמוֹ 'בְּחִגּוֹי הַסֵּלַע' (שִׁיר הַשִּׁירִים פסוק לא)
 מִגְזֵרַת 'וְהִיָּתָה אֲדָמַת יְהוּדָה לְמִצְרַיִם לְחָגָא' (יִשְׁעִיָּה
 ז:מח) וּמִגְזֵרַת 'יַחֲזֹגוּ וַיִּנְעֻצּוּ כְּשִׁכּוֹר' (תְּהִלִּים סדר טו
 פסוק עז, מְזוֹמֵר קוֹ שְׁלֹנוּ פסוק כז), וְכֵן 'קִצְוֵי אֶרֶץ' (תְּהִלִּים
 סדר ח פסוק צו, מְזוֹמֵר סוֹד שְׁלֹנוּ פסוק ו) מִגְזֵרַת 'קִצְוֵה':
 וַתֵּשֶׁב מִנְּגֵד. כִּיּוֹן שֶׁקָּרַב לְמוֹת הוֹסִיפָה לְהִתְרַחֵק:
 (יז) אֵת קוֹל הַנָּעַר. מִכָּאֵן, שִׁיפָה תַּפְלַת הַחוֹלָה
 מִתַּפְלַת אַחֲרִים עָלֶיהָ וְהִיא קוֹדֶמַת לְהִתְקַבֵּל:

יח בְּאֶשֶׁר הוּא-שָׁם: קוּמִי שְׂאִי אֶת-הַנֶּעֱר וְהַחֲזִיקִי אֶת-יָדָךְ בּוֹ כִּי-לִגְוִי וִירָא יט גְּדוֹל אֲשִׁימְנוּ: וַיִּפְקַח אֱלֹהִים אֶת-עֵינֶיהָ וַתֵּרָא בְּאֵר מַיִם וַתֵּלֶךְ וַתִּמְלֹא כ אֶת-הַחֲמַת מַיִם וַתִּשָּׁק אֶת-הַנֶּעֱר: וַיְהִי אֱלֹהִים אֶת-הַנֶּעֱר וַיַּגְדֵּל וַיֵּשֶׁב כא בַּמִּדְבָּר וַיְהִי רֶבֶה קִשְׁתָּ: וַיֵּשֶׁב בַּמִּדְבָּר פֶּאֶרְזָן וַתִּקַּח-לוֹ אִמּוֹ אִשָּׁה מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם:

כב וַיְהִי בַּעֲת הַהוּא וַיֹּאמֶר אֲבִימֶלֶךְ וּפִיכֹל שֶׁר-צָבָאוּ אֶל-אַבְרָהָם לֵאמֹר נב שְׂשִׁי ו כג אֱלֹהִים עִמָּךְ בְּכֹל אֲשֶׁר-אַתָּה עֹשֶׂה: וְעַתָּה הִשָּׁבְעָה לִּי בָאֱלֹהִים הֲנֵה אִם-תִּשְׁקָר לִי וּלְנִינִי וּלְנִכְדִּי כַחֲסֹד אֲשֶׁר-עָשִׂיתִי עִמָּךְ תַּעֲשֶׂה עִמָּדִי כד, כה וְעַם-הָאָרֶץ אֲשֶׁר-גֵּרְתָּה בָּהּ: וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם אֲנֹכִי אֲשָׁבַע: וְהוֹכַח אַבְרָהָם אֶת-אֲבִימֶלֶךְ עַל-אֲדוֹת בְּאֵר הַמַּיִם אֲשֶׁר גָּזְלוּ עִבְדֵי אֲבִימֶלֶךְ: כו וַיֹּאמֶר אֲבִימֶלֶךְ לֹא יָדַעְתִּי מִי עָשָׂה אֶת-הַדָּבָר הַזֶּה וְגַם-אַתָּה כז לֹא-הִגַּדְתָּ לִּי וְגַם אֲנֹכִי לֹא שָׁמַעְתִּי בְלִתִּי הַיּוֹם: וַיִּקַּח אַבְרָהָם צֹאן וּבָקָר כח וַיִּתֵּן לְאֲבִימֶלֶךְ וַיִּכְרְתוּ שְׁנֵיהֶם בְּרִית: וַיָּצַב אַבְרָהָם אֶת-שִׁבְעַת כִּבְשֹׁת

תרגום אונקלוס

בְּאֶתֶר דְּהוּא תַּמָּן: יח קוּמִי טוּלִי יֵת רַבִּיָּא וְאַתְקִיפִי יֵת יָדֶיךָ בֵּיהָ אַרִי לְעַם סְגִי אֲשׁוּנִיָּה: יט וְגַלָּא יֵי יֵת עֵינֵהָ וְחִזַּת בִּירָא דְּמִיָּא וְאֻזְלַת וּמִלַּת יֵת רֹוּקְבָא מִיָּא וְאַשְׁקִיָּאָת יֵת רַבִּיָּא: כ וְהָיָה מִימְרָא דִּינִי בְּסַעֲדִיָּה דְּרַבִּיָּא וּרְבָא וַיִּתִּיב בַּמִּדְבָּרָא וְהָיָה רַבִּי קִשְׁתָּא: כא וַיִּתִּיב בַּמִּדְבָּרָא דְּפֶאֶרְזָן וְנִסִּיבַת לִיָּה אִמִּיָּה אֶתְתָּא מֵאֶרֶעָ דְּמִצְרַיִם: כב וְהָיָה בַּעֲדָנָא הַהוּא וַאֲמַר אֲבִימֶלֶךְ וּפִיכֹל רַב חִילִּיָּה לְאַבְרָהָם לְמִימַר מִימְרָא דִּינִי בְּסַעֲדָךְ בְּכֹל דָּאָתָּ עִבְדִּי: כג וְכַעֲזָן קִיָּים לִי בְּמִימְרָא דִּינִי הִכָּא דְּלֹא תִשְׁקָר בִּי וּבְכַרִּי וּבְכִרִּי כְּטִיבוּתָא דְּעִבְדִּיתָ עִמָּךְ תַּעֲבִיד עִמִּי וְעַם אֶרֶעָ דָּאֲתוּתַבְתָּ בָּהּ: כד וַאֲמַר אַבְרָהָם אֲנָא אֶקִּיָּים: כה וְאֻזְכַּח אַבְרָהָם יֵת אֲבִימֶלֶךְ עַל עֵיִסְק בִּירָא דְּמִיָּא דְּאַנְסוּ עִבְדֵי אֲבִימֶלֶךְ: כו וַאֲמַר אֲבִימֶלֶךְ לֹא יָדַעְתִּי מֵאֵן עִבְדָּ יֵת פִּתְגָמָא דְּדִין וְאֵף אֵת לֹא חֲוִית לִי וְאֵף אֲנָא לֹא שָׁמַעִית אֱלֹהִין יוֹמָא דִּין: כז וְדַבֵּר אַבְרָהָם עִאֵן וְתוֹרִין וַיְהִי לְאַבְרָהָם וּגְזָרוּ תְּרֻיָּהוֹן קִיָּים: כח וְאֶקִּים אַבְרָהָם יֵת שִׁבְעַת חוֹרְפָן

פירוש רש"י

בְּאֶשֶׁר הוּא שָׁם. לְפִי מַעֲשִׂים שֶׁהוּא עוֹשֶׂה עֲכָשׁוּ הוּא נִדּוֹן, וְלֹא לְפִי מַה שֶׁהוּא עֹתִיד לַעֲשׂוֹת; לְפִי שֶׁהָיוּ מִלֵּאכֵי הַשָּׂרֵת מְקַטְרָגִים וְאוֹמְרִים: רַבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, מִי שֶׁעֹתִיד זָרְעוֹ לְהַמִּית בְּנֶיךָ בְּצִמָּא, אֵתָּה מַעֲלָה לוֹ בָּאֵר?! וְהוּא מְשִׁיבָם: עֲכָשׁוּ מַה הוּא – צָדִיק אוֹ רָשָׁע? אָמְרוּ לוֹ: צָדִיק. אָמַר לָהֶם: לְפִי מַעֲשָׂיו שֶׁל עֲכָשׁוּ אֲנִי דָנוּ; וְזֶהוּ 'בְּאֶשֶׁר הוּא שָׁם'. – וְהִיכֵן הִמִּית אֶת יִשְׂרָאֵל בְּצִמָּא? כְּשֶׁהִגְלָם נְבוּכַדְנֶאצַּר, שֶׁנֶּאֱמַר 'מִשָּׂא בַּעֲרָב וְגו'' לְקִרְאָת צִמָּא הִתְיוּ מִיָּם וְגו'' (ישעיה ח: כ-כא). כְּשֶׁהָיוּ מוֹלִיכִין אוֹתָם אֶצֶל עַרְבֵיִים, הָיוּ יִשְׂרָאֵל אוֹמְרִים לְשִׁבְאִים: בְּכִשְׁשָׁה מִכָּם, הוֹלִיכּוֹנוּ אֶצֶל בְּנֵי דוֹדְנוּ יִשְׁמַעֲאֵל וִירַחְמוּ עָלֵינוּ! שֶׁנֶּאֱמַר 'אַרְחוֹת דְּדָנִים' (שם) – אֵל תִּקְרִי 'דְּדָנִים' אֱלֹא 'דוֹדִים'. וְאֵלּוּ יוֹצֵאִים לְקִרְאָתָם וּמִבִּיאִין לָהֶם בְּשׁוֹר

מִלִּיח וְנִדּוֹת נְפוּחִים. כְּסִבּוּרִים יִשְׂרָאֵל שֶׁהֵם מְלֵאִים מַיִם, וְכִשְׁמִכְנִיסוֹ לְתוֹךְ פִּיו וּפּוֹתַחוֹ – הָרוּחַ נִכְנָסֶת בְּגוֹפּוֹ וְמַת: (כ) רַבָּה קִשְׁתָּ. יוֹרָה חֲצִים בְּקִשְׁתָּ: קִשְׁתָּ. עַל שֵׁם הָאֲמֻנּוֹת, כְּמוֹ: חֲמַר, גִּמְלָל, צִיד, לְפִיכָךְ הִשִּׁי"ן מְדַגֵּשֶׁת. הִיָּה יוֹשֵׁב בַּמִּדְבָּר וּמִלִּסְטָם אֶת הָעוֹבְרִים, הוּא שֶׁנֶּאֱמַר 'ידו בְּכֹל וְגו'' (לעיל יג: יב): (כא) מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם. מִמָּקוֹם גְּדוּלָּה, שֶׁנֶּאֱמַר 'וְלָהּ שִׁפְחָה מִצְרַיִת וְגו'' (שם א), הֵינּוּ דְאִמְרֵי אֲנָשִׁי: 'זֶרֶק חוּטְרָא לְאוּרָא – אַעֲקִרֶיהָ קִאִי': (כב) אֱלֹהִים עִמָּךְ. לְפִי שֶׁרָאוּ שִׁיִּצָּא מִשְׁכַּנְתָּ סֹדֶם לְשִׁלּוֹם, וְעַם הַמְּלָכִים נִלְחַם וּנְפְלוּ בְיָדוֹ, וְנִפְקְדָה אִשְׁתּוֹ לְזִקְנִיו: (כג) וּלְנִינִי וּלְנִכְדִּי. עַד כָּאן רַחֲמֵי הָאֵב עַל הַבֶּן: כַּחֲסֹד אֲשֶׁר עָשִׂיתִי עִמָּךְ תַּעֲשֶׂה עִמָּדִי. שֶׁאֲמַרְתִּי לָךְ 'הֲנֵה אֶרְצִי לְפָנֶיךָ' (לעיל יז: טו): (כה) וְהוֹכַח. נִתְּנָפַח עִמּוֹ עַל כָּף:

מפתח סדרי התנ"ך בסדר יח ה' פוקד את שרה, ויצחק הבן הנבחר, מתמודד עם אח גדול חזק ורשע. בהפטרָה ה' פוקד את חנה בליב כִּי-פָקַד ה' אֶת-חַנָּה... וַיַּגְדֵּל הַנֶּעֱר שְׁמוּאֵל עַם-ה': ושמואל מתמודד עם בני עלי, גדולים חזקים ובני בליעל בִּטּוֹ וְלֹא יִשְׁמְעוּ לְקוֹל אֲבִיהֶם... יִזְ וְהַנֶּעֱר שְׁמוּאֵל הִלָּךְ וַיַּגְדֵּל וְטוֹב גַּם עַם-ה': וְגַם עַם-אֲנָשִׁים: ההפטרָה נחתמת בבחירת אֶהֱרֹן בִּיִטּוֹ וּבְחֹר אֲתוֹ מִכָּל-שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל לִי לְכֹהֵן. ובמדרש במדבר רבה (אות ג) אֲשֶׁרִי מִי שֶׁהִקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא בָּחַר בּוֹ וְאֲשֶׁרִי מִי הוּא שֶׁקָּרְבוֹ. ואִיזְהוּ אֲשֶׁרִי בְּכַפְלִים? מִי שֶׁהִקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא בָּחַר בּוֹ וְקָרְבוֹ וְאִיזְהוּ זֶה זֶה אֶהֱרֹן.

יח

כט הצאן לבדה: ויאמר אבימלך אל-אברהם מה הנה שבע כבשת האלה וירא

ל אשר הצבת לבדנה: ויאמר כי את-שבע כבשת תקח מידי בעבור

לא תהיה-לי לעדה כי חפרתי את-הבאר הזאת: על-כן קרא למקום ההוא

לב באר שבע כי שם נשבעו שניהם: ויכרתו ברית בבאר שבע ויקם

לג אבימלך ופיכל שר-צבאו וישבו אל-ארץ פלשתים: ויטע אשל בבאר

לד שבע ויקרא-שם בשם יהוה אל עולם: ויגר אברהם בארץ פלשתים

ימים רבים:

יט

א ויהי אחר הדברים האלה והאלהים נסה את-אברהם ויאמר אליו נג שביעי i

ב אברהם ויאמר הנני: ויאמר קח-נא את-בנך את-יחידך אשר-אהבת

תרגום אונקלוס

דעאן בלחודיהון: כט ואמר אבימלך לאברהם מא אנן שבע חורפן אלין דאקיימתא בלחודיהון: ל ואמר ארי ית שבע חורפן תקביל מן ידי בדיל דתהי לי לסהדו ארי חפרית ית בירא הדין: לא על כן קרא לאתרא ההוא באר שבע ארי תמן קיימו תרויהון: לב וגזרו קים בבאר שבע וקם אבימלך ופיכל רב חיליה ותבו לארע פלשתאי: לג ונצב נצבא בבאר שבע וצלי תמן בשמא דיי אלה עלמא: לד ואתותב אברהם בארע פלשתאי יומין סגיאין:

א והיה בטר פתגמא האלין ויי נסי ית אברהם ואמר ליה אברהם ואמר האנא: ב ואמר דבר פען ית ברך ית יחידך פירוש רשי

בשלישי למילתו באו אצלו המלאכים. הרי עשרים וחמש שנה, וכאן כתיב 'ימים רבים', מרבים על הראשונים, ולא בא הכתוב לסתם אלא לפרש, ואם היו מרבים עליהם שתי שנים או יותר היה מפרשם. ועל כרחק אינם יתרים יותר משנה, הרי עשרים ושש שנה. מיד יצא משם וחזר לחברון, ואותה שנה קדמה לפני עקדתו של יצחק שתים עשרה שנים. בסדר עולם:

סדר יט (א) אחר הדברים האלה. יש מרבתינו אומרים: אחר דבריו של שטן, שהיה מקטרג ואומר מכל סעדה שעשה אברהם, לא הקריב לפניך פר אחד או איל אחד! אמר לו: "כלום עשה אלא בשביל בנו – אלו הייתי אומר לו: 'זבח אותו לפני' לא היה מעכב", ויש אומרים: אחר דבריו של ישמעאל שהיה מתפאר על יצחק, שמל בן שלש עשרה שנה ולא מחה. אמר לו יצחק: "באיבר אחד אתה מיראני? אלו אמר לי הקדוש ברוך הוא: 'זבח עצמך לפני' לא הייתי מעכב!" הנני. כך היא ענינתם של חסידים; לשון ענוה הוא ולשון זמון: (ב) קח נא. אין 'נא' אלא לשון בקשה ממוך, עמד לי בזה הנסיון, שלא יאמרו: הראשונות לא היה בהן ממש: את בנך. אמר לו: שני בנים יש לי! אמר לו: 'את יחידך'; אמר לו: זה יחיד לאמו וזה יחיד לאמו! אמר לו: 'אשר אהבת'; אמר לו: שניהם אני אוהב! אמר לו: 'את יצחק'. ולמה לא גלה לו מתחלה? שלא לערפבו פתאם ותזוז דעתו עליו ותטרף וכדי לחבב עליו את המצוה, ולתן לו שכר על כל דבור ודבור:

(ל) בעבור תהיה לי. זאת: לעדה. לשון עדות של נקבה, כמו 'ועדה המצבה' (לקמן כט:ג): כי חפרתי את הבאר. מריבים היו עליה רועי אבימלך ואומרים: אנחנו חפרנוה. אמרו ביניהם: כל מי שיתראה על הבאר ויעלו המים לקראתו, שלו היא! ועלו לקראת אברהם: (לג) אשל. רב ושמואל: חד אמר: פרדס להביא ממנו פרות לאורחים בסעדה; וחד אמר: פנדיק לאכסניא ובו כל מיני פרות; ומצינו לשון 'נטיעה' באהלים, שנאמר 'ויטע אהלי אפדנו' (דניאל 1:10): ויקרא שם וגו'. על ידי אותו אשל נקרא שמו של הקדוש ברוך הוא אלוה לכל העולם; לאחר שאוכלים ושותים אומר להם: 'ברכו למי שאכלתם משלו – סבורים אתם שמשלי אכלתם? משל מי שאמר והיה העולם אכלתם!': (לד) ימים רבים. מרבים על של חברון, בחברון עשה עשרים וחמש שנה וכאן עשרים ושש. שהרי בן שבעים וחמש שנה היה בצאתו מחרון, אותה שנה 'ויבא וישב באלני ממרא' (לעיל י:14), שלא מצינו קדם לכן שנתישב אלא שם, שבכל מקומותיו היה כאורח חונה ונוסע והולך, שנאמר 'ויעבר אברהם' (שם י:1), 'ויעתק משם' (שם ח), 'ויהי רעב בארץ וירד אברהם מצרימה' (שם י), ובמצרים לא עשה אלא שלשה חדשים, שהרי שלחו פרעה מיד, 'וילך למסעיו' (שם ג) עד 'ויבא וישב באלני ממרא אשר בחברון' (שם לה), שם ישב עד שנהפכה סדם, מיד 'ויסע משם אברהם' (לעיל י:14) מפני בושה של לוט, ובא לארץ פלשתים, ובן תשעים ותשע שנה היה, שהרי

מפתח סדרי התנך

סדר יט פותח בעקדת יצחק. הפטרתו היא מישעיה (יג:1-כח) הפסוק

הפותח אותה נדרש שבשעה שעקד אברהם אבינו את בנו על גבי המזבח בכו מלאכי השרת, הדיא הוא דכתיב: הן אראלם צעקו חצה וגו' (בראשית רבה סה:י, וגם פרקי דרבי אליעזר לא:ט, ילקוט שמעוני על התורה קא:ב ובעוד מקומות)

יט

אֶת־יִצְחָק וְלֹךְ־לָךְ אֶל־אֶרֶץ הַמֶּרְיָה וְהַעֲלֵהוּ שָׁם לְעֵלָה עַל אֶחָד הַהָרִים
 ג אֲשֶׁר אָמַר אֱלֹהִים: וַיִּשְׁכַּם אַבְרָהָם בַּבֶּקֶר וַיַּחֲבֹשׁ אֶת־חֲמֹרֹו וַיִּקַּח אֶת־שְׁנֵי
 נַעֲרָיו אֹתָו וְאֵת יִצְחָק בְּנֹו וַיִּבְקַע עֲצֵי עֵלָה וַיִּקֶּם וַיִּלְךְ אֶל־הַמָּקוֹם
 ד אֲשֶׁר־אָמַר־לוֹ הָאֱלֹהִים: בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי וַיֵּשֶׂא אַבְרָהָם אֶת־עֵינָיו וַיִּרְא
 ה אֶת־הַמָּקוֹם מֵרָחֵק: וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם אֶל־נַעֲרָיו שְׁבוּ־לָכֶם פֹּה עִם־הַחֲמֹר
 ו אֲנִי וְהַנָּעַר נִלְכָּה עַד־כֹּה וְנִשְׁתַּחֲוֶה וְנִשְׁוֹכַה אֲלֵיכֶם: וַיִּקַּח אַבְרָהָם
 אֶת־עֲצֵי הָעֵלָה וַיִּשֶׂם עַל־יִצְחָק בְּנֹו וַיִּקַּח בִּידֹו אֶת־הָאֵשׁ וְאֶת־הַמֶּאֱכָלֶת
 ז וַיִּלְכוּ שְׁנֵיהֶם יַחְדָּו: וַיֹּאמֶר יִצְחָק אֶל־אַבְרָהָם אָבִי וַיֹּאמֶר אָבִי וַיֹּאמֶר
 ח הַנְּנִי בְנִי וַיֹּאמֶר הִנֵּה הָאֵשׁ וְהָעֲצִים וְאַיֵּה הַשָּׂה לְעֵלָה: וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם
 ט אֱלֹהִים יִרְאֶה־לוֹ הַשָּׂה לְעֵלָה בְנִי וַיִּלְכוּ שְׁנֵיהֶם יַחְדָּו: וַיָּבֹאוּ אֶל־הַמָּקוֹם
 אֲשֶׁר אָמַר־לוֹ הָאֱלֹהִים וַיִּבֶן שָׁם אַבְרָהָם אֶת־הַמִּזְבֵּחַ וַיַּעֲרֹךְ אֶת־הָעֲצִים
 י וַיַּעֲקֹד אֶת־יִצְחָק בְּנֹו וַיִּשֶׂם אֹתוֹ עַל־הַמִּזְבֵּחַ מִמָּעַל לָעֲצִים: וַיִּשְׁלַח

תרגום אונקלוס

דְּרַחֲמִיתָא יֵת יִצְחָק וַאֲיִזִּיל לָךְ לָאָרֶע פּוֹלְחָנָא וְאַסִּיקְהִי קְדָמִי תַּמָּן לְעֵלְתָא עַל חַד מִן טוּרֵיָא דְּאִימַר לָךְ:
 ג וְאַקְדִּים אַבְרָהָם בַּצִּפְרָא וְזִרְזִי יֵת חֲמֵרִיָּה וְדַבֵּר יֵת תְּרִין עוֹלִימֹוהִי עֲמִיה וְיֵת יִצְחָק בְּרִיה וְצִלַּח אַעֲי לְעֵלְתָא
 וְקָם וַאֲזַל לְאַתְרָא דְּאִמַר לִיה יֵי: ד בַּיּוֹמָא תְּלִיתָאָה וְזִקְף אַבְרָהָם יֵת עֵינוּהִי וְחִזָּא יֵת אַתְרָא מֵרַחֲקִי: ה וַאֲמַר
 אַבְרָהָם לְעוֹלִימֹוהִי אֹרִיכוֹ לְכוֹן הָכָא עִם חֲמֵרָא וְאַנָּא וְעוֹלִימָא נְתַמְטִי עַד כָּא וְנִסְגוּד וְנִתּוּב לְוִתְכוּן: ו וְנִסִּיב
 אַבְרָהָם יֵת אַעֲי דְּעֵלְתָא וְשׁוּי עַל יִצְחָק בְּרִיה וְנִסִּיב בִּידֵיהִי יֵת אִישְׁתָּא וְיֵת סִכִּינָא וַאֲזַלוּ תְּרוּיְהוֹן כְּחֵדָּא:
 ז וַאֲמַר יִצְחָק לְאַבְרָהָם אָבוּהִי וַאֲמַר אָבָא וַאֲמַר הָאָנָּא בְּרִי וַאֲמַר הָא אִישְׁתָּא וְאַעֲיָא וְאַן אִמְרָא לְעֵלְתָא:
 ח וַאֲמַר אַבְרָהָם קְדָם יֵי גְלִי אִמְרָא לְעֵלְתָא בְּרִי וַאֲזַלוּ תְּרוּיְהוֹן כְּחֵדָּא: ט וְאַתּוֹ לְאַתְרָא דְּאִמַר לִיה יֵי וְכִנָּא תַּמָּן
 אַבְרָהָם יֵת מִדְּבַחָא וְסִדֵּר יֵת אַעֲיָא וְעָקֵד יֵת יִצְחָק בְּרִיה וְשׁוּי יֵתִיה עַל מִדְּבַחָא עֵיל מִן אַעֲיָא: י וְאוּשִׁיט

פירוש רש"י

אֶרֶץ הַמֶּרְיָה. יְרוּשָׁלַיִם. וְכֵן בְּדַבְרֵי הַיָּמִים (יב:טו)
 'לִבְנוֹת אֶת בֵּית ה' בִּירוּשָׁלַם בְּהַר הַמֹּרִיָּה';
 וְרַבּוּתֵינוּ פָּרְשׁוּ: עַל שֵׁם שְׁמֶשׁ הוֹרָאָה יוֹצֵאָה
 לְיִשְׂרָאֵל. וְאוֹנֶקְלוֹס תִּרְגְּמוֹ: עַל שֵׁם עֲבוֹדַת
 הַקְּטָרֶת שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מוֹר, נִרְדָּ וּשְׂאֵר בְּשָׂמִים:
 וְהַעֲלֵהוּ. לֹא אָמַר לוֹ 'שְׁחַטְהוּ', לְפִי שֶׁלֹּא הָיָה חֲפִץ
 הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְשַׁחֲטוֹ, אֲלֵא לְהַעֲלוֹתוֹ לְהַר
 לְעִשׂוֹתוֹ עוֹלָה, וּמִשְׁהַעֲלֵהוּ אָמַר לוֹ: 'הוֹרִידְהוּ':
 אֶחָד הַהָרִים. הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא מִתְּהַא הַצַּדִּיקִים
 וְאַחַר כֵּךְ מְגַלֶּה לָהֶם, וְכֵל זֶה כְּדֵי לְהַרְבּוֹת שְׂכָרָן,
 וְכֵן 'אֶל הָאֶרֶץ אֲשֶׁר אֲרָאךְ' (לעיל יא:א), וְכֵן בְּיוֹנָה
 'וַקְרָא אֵלָיָה אֶת הַקְּרִיאָה' (תרי עשר, יונה, ט:ל):
 (ג) וַיִּשְׁכַּם. נִזְדַּרְזוּ לְמַצּוֹה: וַיַּחֲבֹשׁ. הוּא בַּעֲצָמוֹ,
 וְלֹא צִוָּה לְאַחַד מֵעַבְדָּיו, שֶׁהֶאֱבִיחַ מְקַלְקֶלֶת
 הַשּׁוֹרָה: אֶת שְׁנֵי נַעֲרָיו. יִשְׁמַעֲאֵל וְאַלְעִיָּזָר;
 שְׂאִין אָדָם חָשׁוּב רִשְׁאִי לְצֹאת לְדֶרֶךְ בְּלֹא שְׁנֵי
 אֲנָשִׁים, שֶׁאִם יִצְטָרֵךְ הָאֶחָד לְנִקְבִיו וְיִתְרַחֵק יִהְיֶה
 הַשְּׁנִי עִמּוֹ: וַיִּבְקַע. תִּרְגוּם 'וְצִלַּח', כְּמוֹ 'וְצִלְחוּ
 הַיָּרְדֵּן' (שמואל לא:כד) – לְשׁוֹן בְּקוּעַ, פִּינִדְרָא בְּלַעַז:
 (ד) בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי. לְמָה אַחַר מְלֵהרָאוֹתוֹ מִיָּד?

יט יֵאָבֶד אֲבִרְהָם אֶת־יָדוֹ וַיִּקַּח אֶת־הַמֶּאֱכָלֶת לְשַׁחֵט אֶת־בְּנוֹ: וַיִּקְרָא אֵלָיו מִלֵּאָךְ וַיֹּאמֶר
 יב יְהוָה מִן־הַשָּׁמַיִם וַיֹּאמֶר אֲבִרְהָם | אֲבִרְהָם וַיֹּאמֶר הִנְנִי: וַיֹּאמֶר
 אֶל־תִּשְׁלַח יָדְךָ אֶל־הַנֶּעֱר וְאֶל־תַּעַשׂ לוֹ מְאוּמָה כִּי | עֲתָה יָדַעְתִּי כִּי־יִרָא
 יג אֱלֹהִים אֹתָהּ וְלֹא חָשַׁכְתָּ אֶת־בְּנֶךָ אֶת־יַחֲדָךְ מִמֶּנִּי: וַיֵּשֶׁא אֲבִרְהָם
 אֶת־עֵינָיו וַיִּרְא וְהִנֵּה־אֵיל אַחֵר נֹאֲחֵז בִּסְבָךְ בְּקִרְנָיו וַיִּלֶךְ אֲבִרְהָם וַיִּקַּח
 יד אֶת־הָאֵיל וַיַּעֲלֵהוּ לַעֲלֹה תַּחַת בְּנוֹ: וַיִּקְרָא אֲבִרְהָם שֵׁם־הַמָּקוֹם הַהוּא
 טו יְהוָה | יִרְאָה אֲשֶׁר יֹאמַר הַיּוֹם בְּהָר יְהוָה יִרְאָה: וַיִּקְרָא מִלֵּאָךְ יְהוָה
 טז אֶל־אֲבִרְהָם שְׁנִית מִן־הַשָּׁמַיִם: וַיֹּאמֶר בִּי נִשְׁבַּעְתִּי נֹאם־יְהוָה כִּי יַעַן
 יז אֲשֶׁר עָשִׂיתָ אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה וְלֹא חָשַׁכְתָּ אֶת־בְּנֶךָ אֶת־יַחֲדָךְ: כִּי־בָרַךְ
 אֲבִרְכְּךָ וְהִרְבָּה אַרְבֵּה אֶת־זֶרְעֶךָ כְּכֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם וְכַחֲלוֹל אֲשֶׁר עַל־שִׁפְת
 יח הַיָּם וַיִּרְשׁ זֶרְעֶךָ אֶת שְׁעַר אֵיכָנוּ: וְהִתְבָּרְכוּ בְּזֶרְעֶךָ כָּל גּוֹיֵי הָאָרֶץ עֲלֶיךָ
 יט אֲשֶׁר שָׁמַעְתָּ בְּקִלִּי: וַיָּשָׁב אֲבִרְהָם אֶל־נַעֲרָיו וַיִּקְמוּ וַיִּלְכּוּ יַחְדָּו אֶל־בְּאֵר

תרגום אונקלוס

אֲבִרְהָם יֵת יְדִידָה וְנָסִיב יֵת סָכִינָא לְמַכְס יֵת בְּרִיָּה: יֵאָבֶד וַקְרָא לִיה מִלֵּאָכָא דִּי מִן שְׁמִיא וַאֲמַר אֲבִרְהָם וַאֲמַר
 הָאֲנָא: יב וַאֲמַר לֹא תוֹשִׁיט יָדְךָ בְּעוֹלִימָא וְלֹא תַעֲבִיד לִיה מַדְעָם אֲרִי כַעַן יַדְעָנָא אֲרִי דְחָלָא דִּי אֵת וְלֹא מְנַעְתָּא
 יֵת בְּרַךְ יֵת יַחֲדָךְ מִנִּי: יג וַזָּקַף אֲבִרְהָם יֵת עֵינוֹהִי בְּהָר אֵלֶין וְהָא דְכָרָא אַחִיד בְּאִילָנָא בְּקִרְנוֹהִי וְאֵזֶל אֲבִרְהָם
 וְנָסִיב יֵת דְכָרָא וְאֶסְקִיָּה לַעֲלֹתָא חֶלְף בְּרִיָּה: יד וּפְלַח וְצִלִי אֲבִרְהָם תַּמָּן בְּאַתְרָא הַהוּא אָמַר קָדָם יֵי הָכָא יְהוֹן פְּלַחִין
 דְרִיא בְכִין יֵת־אֲמַר בְּיוֹמָא הַדִּין בְּטוֹרָא הַדִּין אֲבִרְהָם קָדָם יֵי פִלַח: טו וַקְרָא מִלֵּאָכָא דִּי לְאֲבִרְהָם תְּנִינוֹת מִן שְׁמִיא:
 טז וַאֲמַר בְּמִימְרֵי קִימִית אָמַר יֵי אֲרִי חֶלְף דְּעִבְדָּתָא יֵת פִּתְגָמָא הַדִּין וְלֹא מְנַעְתָּא יֵת בְּרַךְ יֵת יַחֲדָךְ: יז אֲרִי בְרָכָא
 אֲבִרְכְּךָ וְאֶסְגָּאָה אֲסָגִי יֵת בְּנֶךָ כְּכֹכְבֵי שְׁמִיא וְכַחֲלוֹל דְּעַל כִּיף יֵמָּא וַיִּירְתוֹן בְּנֶךָ יֵת קְרוֹי סְנְאִיהוֹן: יח וַיִּתְבָּרְכוּ
 בְּדִיל בְּנֶךָ כָּל עַמְמֵי אֶרֶץ חֶלְף דְּקַבִּילָתָא לְמִימְרֵי: יט וְתָב אֲבִרְהָם לְוֹת עוֹלִימוֹהִי וַקְמוּ וַאֲזִלוּ כַּחֲדָא לְבֵּאֵר

פירוש רש"י

(יֵאָבֶד) אֲבִרְהָם אֲבִרְהָם. לְשׁוֹן חֶבֶה הוּא, שְׁכוּפֵל אֵת
 שְׁמוֹ: (יב) אֶל תִּשְׁלַח. לְשַׁחֵט. אָמַר לוֹ: אִם כֵּן לְחַנֵּם
 בְּאֵתִי לְכָאֵן? אַעֲשֶׂה בּוֹ חֶבֶלָה וְאוֹצִיא מִמֶּנּוּ מַעֲט
 דָּם. אָמַר לוֹ: 'אֶל תַּעַשׂ לוֹ מְאוּמָה' – אֶל תַּעַשׂ בּוֹ
 מוֹם! כִּי עֲתָה יָדַעְתִּי. אָמַר רַבִּי אֲבָא: אָמַר לוֹ
 אֲבִרְהָם: אֲפֹרֶשׁ לְפָנֶיךָ אֶת שִׁיחֹתִי: אֶתְמוֹל אָמַרְתָּ
 לִי 'כִּי בִיצְחָק יִקְרָא לְךָ זֶרַע' (לעיל יח:יב), וְחִזְרָתָּ
 וְאָמַרְתָּ 'קַח נָא אֶת בְּנֶךָ', עֲכָשׁוּ אֹתָהּ אוֹמֵר לִי
 'אֶל תִּשְׁלַח יָדְךָ אֶל הַנֶּעֱר! אָמַר לוֹ הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ
 הוּא: 'לֹא אֲחַלֵּל בְּרִיתִי וּמוֹצֵא שְׁפָתַי לֹא אֲשַׁנֶּה'
 (תהלים סדר יב פסוק צג, מזמור פח שלנו פסוק לה):
 כְּשֶׁאֲמַרְתִּי לְךָ 'קַח' – 'מוֹצֵא שְׁפָתַי לֹא אֲשַׁנֶּה' –
 לֹא אֲמַרְתִּי לְךָ 'שְׁחַטְהוּ', אֲלֵא 'הַעֲלֵהוּ', אֶסְקֵתָה –
 אֲחַתָּה: כִּי עֲתָה יָדַעְתִּי. מַעֲתָה יֵשׁ לִי מָה לְהַשִּׁיב
 לְשִׁטָּן וְלֵאמֹת הַתְּמָהִים מָה הִיא חֶבֶתִּי אֲצִלְךָ: יֵשׁ
 לִי פִתְחוֹן פֶּה עֲכָשׁוּ, שְׂרֹאִים 'כִּי יִרָא אֱלֹהִים אֹתָהּ:
 (יג) וְהִנֵּה אֵיל. מוֹכֵן הָיָה לְכָךְ מִשְׁשֶׁת יָמִי
 בְּרִאשִׁית: אַחֵר. אַחֲרֵי שֶׁאָמַר לוֹ הַמִּלֵּאָךְ 'אֶל תִּשְׁלַח
 יָדְךָ' – רָאָהוּ כְּשֶׁהוּא 'נֹאֲחֵז'; וְהוּא שְׁמִתְרַגְמִינָן
 וַזָּקַף אֲבִרְהָם יֵת עֵינוֹהִי בְּהָר אֵלֶיךָ: בְּסִבָּךְ. אֵילָךְ:

יט

שבע וישב אברהם בבאר שבע:

וירא

כ ויהי אחרי הדברים האלה ויגד לאברהם לאמר הנה ילדה מלכה נד מפטיר
 כא גם-הוא בנים לנחור אחיך: את-עוץ בכו ואת-בוז אחיו ואת-קמואל
 כב אבי ארם: ואת-פגשד ואת-חזו ואת-פלדש ואת-ידלף ואת בתואל:
 כג ובתואל ילד את-רבקה שמנה אלה ילדה מלכה לנחור אחי אברהם:
 כד ופילגשו ושממה ראומה ותלד גם-הוא את-טבח ואת-גחם ואת-תחש
 ואת-מעכה:

כה ויהיו חיי שרה מאה שנה ועשרים שנה ושבע שנים שני חיי שרה: נה חיי שרה
 כו ותמת שרה בקרית ארבע הוא חברון בארץ כנען ויבא אברהם לספד
 כז לשרה ולבכתה: ויקם אברהם מעל פני מתו וידבר אל-בני-חת לאמר:

תרגום אונקלוס

שבע ויתב אברהם בבאר שבע: כ והיה בטר פתגמא האלין ואתחוא לאברהם למימר הא ילדת מלכה אף היא
 בנן לנחור אחוה: כא ית עוץ בוכריה וית בוז אחוהי וית קמואל אבוהי דארם: כב וית פגשד וית חזו וית פלדש
 וית ידלף וית בתואל: כג ובתואל אוליד ית רבקה תמניא אלין ילדת מלכה לנחור אחוהי דאברהם: כד ולחינתיה
 ושממה ראומה וילדת אף היא ית טבח וית גחם וית תחש וית מעכה:
 כה והיו חיי שרה מאה ועשרין ושבע שני חיי שרה: כו ומיתת שרה בקרית ארבע היא חברון בארעא
 דכנען ואתא אברהם למספדה דשרה ולמכבה: כז וקם אברהם מעל אפי מיתיה ומליל עם בני חתאה למימר:

פירוש רש"י

(יט) וישב אברהם בבאר שבע. לא ישיבה ממש, שהרי בחברון היה יושב; שתיים עשרה שנים לפני עקדתו של יצחק יצא מבאר שבע והלך לו לחברון, כמו שנאמר 'ויגר אברהם בארץ פלשתים ימים רבים' (לעיל יח:לד) – מרבים משל חברון הראשונים, והם עשרים ושש שנה כמו שפרשנו למעלה:
 (כ) אחרי הדברים האלה ויגד וגו'. בשובו מהר המזרח היה אברהם מהרהר ואומר: אלו היה בני שחוט, כבר היה הולך בלא בנים, היה לי להשיאו אשה מבנות ענר אשכול וממרא, – בשרו הקדוש ברוך הוא שנולדה רבקה בת זוגו; וזהו 'הדברים האלה' – הרהורי דברים שהיו על ידי העקדה: גם הוא אף היא השותה משפחותיה למשפחות אברהם – שתיים עשרה; מה אברהם שנים עשר שבטים שיצאו מעקב: שמונה בני הגבירות וארבעה בני שפחות, – אף אלו שמונה בני גבירות וארבעה בני פלגשו:

(כג) ובתואל ילד את רבקה. כל היחוסין הללו לא נכתבו אלא בשביל פסוק זה:
 (כה) ויהיו חיי שרה מאה שנה ועשרים שנה ושבע שנים. לכך נכתב 'שנה' בכל כלל וכלל, לומר לך שכל אחד נדרש לעצמו: בת מאה – כבת עשרים לחטא: מה בת עשרים לא חטאה, שהרי אינה בת ענשין, אף בת מאה בלא חטא; ובת עשרים – כבת שבע ליפי: שני חיי שרה. כלן שוין לטובה:
 (כו) בקרית ארבע. על שם ארבעה ענקים שהיו שם: אחימן ששי ותלמי ואביהם; דבר אחר: על שם ארבעה זוגות שנקברו שם איש ואשתו: אדם וחוה, אברהם ושרה, יצחק ורבקה, יעקב ולאה: ויבא אברהם. מבאר שבע: לספד לשרה ולבכתה. ונסמכה מיתת שרה לעקדת יצחק, לפי שעל ידי בשורת העקדה, שנודמן בנה לשחיטה וכמעט שלא נשחט, פרחה נשמתה ממנה ומתה:

מפתח סדרי התנ"ך

העקדה וחיי שרה: פרשה נה בבראשית המתארת את קניית שדה המכפלה, פותחת את סדרת חיי שרה אך פרשה זו אינה ראש סדר במחזור הארץ-ישראלי. לפי החלוקה של מאה חמישים וארבעה סדרים תחילת סדר יט היא בפרשה נג – פרשת העקדה. קישור פרשת העקדה למות שרה מבואר בשני מדרשים. האחד: ונסמכה מיתת שרה לעקדת יצחק, לפי שעל ידי בשורת העקדה, שנודמן בנה לשחיטה וכמעט שלא נשחט, פרחה נשמתה ממנה ומתה (ברש"י), והשני: תדע שכן, שחור יצחק אצל אמו, ואמרה לו אן היית ברי, אמר לה גטלני אבי והעלני הרים והורידני גבעות וכו', אמרה ווי על ברי דריותא, אלולי המלאך כבר היית שחוט... אמרו לא הספיקה את הדבר עד שמתה (ויקרא רבא כ:ב). ולפי החלוקה של מאה שישים ושבעה סדרים התחיל סדר הקריאה בפרשה נד המבשרת על לידת רבקה. צירוף פרשת לידת רבקה למות שרה מזכיר את פירוש חז"ל לפסוק וזרח השמש ובא השמש (מגילת קהלת א:ה) וכדברי רבי חייא בר אבא בשם רבי יוחנן 'אין צדיק נפטר מן העולם עד שנברא צדיק כמותו' (מסכת יומא דף לה:). ובמדרש הגדול (בפתיחת חיי שרה): 'וכן את מוצא בנשים הצדקניות עד שלא שקעה שמש של שרה וזרחה שמש של רבקה'.

כ לט ואֵשֶׁה אֶחַת מִנְשֵׁי בְנֵי־הַנְּבִיאִים צַעֲקָה אֶל־אֱלִישֶׁע לֵאמֹר עֲבֹדְךָ אִישִׁי קָלָב
 מֵת וְאַתָּה יָדַעְתָּ כִּי עֲבָדְךָ הָיָה יָרָא אֶת־יְהוָה וְהַנְּשָׂה בָּא לְקַחַת
 מִן אֶת־שְׁנֵי יְלָדָי לֹו לַעֲבָדִים: וַיֹּאמֶר אֵלֶיהָ אֱלִישֶׁע מָה אַעֲשֶׂה־לָּךְ הַגִּידִי
 לִי מִה־יֵּשׁ־[לָךְ] לְכִי בַּבַּיִת וְהֵאמֶר אֵין לְשִׁפְחָתְךָ כֹּל בַּבַּיִת כִּי אִם־אֶסּוּד
 מֵא שָׁמֶן: וַיֹּאמֶר לְכִי שְׂאֲלִי־לָךְ כָּלִים מִן־הַחוּץ מֵאֵת כָּל־[שְׂכַנְיָךְ] שְׂכַנְכִי
 מֵב כָּלִים רַקִּים אֶל־תִּמְעִיטִי: וּבָאת וְסָגַרְתָּ הַדֶּלֶת בַּעֲדֶךָ וּבַעֲד־בְּנֶיךָ וַיִּצְקָתָּ
 מֵג עַל כָּל־הַכָּלִים הָאֵלֶּה וְהַמָּלֵא תִסְעִיעִי: וְתִלְךְ מֵאֲתָו וְתִסְגֹּר הַדֶּלֶת בַּעֲדָהּ
 מֵד וּבַעֲד בְּנֵיךָ הֵם מְגִישִׁים אֵלֶיהָ וְהִיא מִיצִקָּתָּ [מוֹצֵקָתָּ]: וַיְהִי | כַּמְלֵאת
 מֵה כָּלִי וַיַּעֲמֹד הַשָּׁמֶן: וְתָבֹא וְתִגַּד לְאִישׁ הָאֱלֹהִים וַיֹּאמֶר לְכִי מְכָרִי
 אֶת־הַשָּׁמֶן וְשִׁלְמִי אֶת־[נִשְׁיָךְ] נְשִׁיכִי וְאַתָּה בְּנִיכִי [וּבְנֵיךָ] תַחֲנִי
 בְּנוֹתַר:

מו וַיְהִי הַיּוֹם וַיַּעֲבֹר אֱלִישֶׁע אֶל־שׁוֹנָם וְשָׁם אֵשֶׁה גְדוֹלָה וְתַחֲזֹק־בּו קָלָב
 מז לֵאכֹל־לָחֶם וַיְהִי מִדֵּי עָבְרוּ יָסַר שָׁמָּה לֵאכֹל־לָחֶם: וְהֵאמֶר אֶל־אִישָׁהּ
 מח הִנֵּה־נָא יָדַעְתִּי כִּי אִישׁ אֱלֹהִים קָדוֹשׁ הוּא עָבַר עָלֵינוּ תְּמִיד: נַעֲשֶׂה־נָּא
 עֲלִית־קִיר קִטְפָּה וְנִשִּׁים לֹו שֵׁם מִטָּה וְשִׁלְחָן וְכִסֵּא וּמְנוּרָה וְהָיָה בְּבֹאוֹ
 מט אֵלֵינוּ יָסוּר שָׁמָּה: וַיְהִי הַיּוֹם וַיָּבֹא שָׁמָּה וַיָּסַר אֶל־הָעֵלִיָּה וַיִּשְׁכַּב־שָׁמָּה:
 נ וַיֹּאמֶר אֶל־גִּיחֲזִי נַעֲרוֹ קָרָא לְשׁוֹנְמִית הַזֹּאת וַיִּקְרָא־לָהּ וַתַּעֲמֹד לִפְנֵיו:
 נא וַיֹּאמֶר לֹו אָמֵר־נָא אֵלֶיךָ הִנֵּה חֲרָדָת | אֵלֵינוּ אֶת־כָּל־הַחֲרָדָה הַזֹּאת מָה
 לַעֲשׂוֹת לָךְ הִישׁ לְדַבֵּר־לָךְ אֶל־הַמֶּלֶךְ אוֹ אֶל־שָׂר הַצָּבָא וְהֵאמֶר בְּתוֹךְ
 נב עַמִּי אֲנִכִּי יִשְׁבֶּת: וַיֹּאמֶר וּמָה לַעֲשׂוֹת לָהּ וַיֹּאמֶר גִּיחֲזִי אָכַל בֶּן אִין־לָהּ
 נג, נד וַאִישָׁהּ זָקֵן: וַיֹּאמֶר קָרָא־לָהּ וַיִּקְרָא־לָהּ וַתַּעֲמֹד בַּפֶּתַח: וַיֹּאמֶר לְמוֹעֵד
 הַזֶּה כָּעֵת חַיָּה אֲתִי [אֵת] חֲבִיקָת בֶּן וְהֵאמֶר אֶל־אֲדֹנָי אִישׁ הָאֱלֹהִים
 נה אֶל־תִּכְזֹּב בְּשִׁפְחָתְךָ: וַתַּהַר הָאֵשָׁה וַתֵּלֶד בֶּן לְמוֹעֵד הַזֶּה כָּעֵת חַיָּה
 נו אֲשֶׁר־דִּבֶּר אֵלֶיהָ אֱלִישֶׁע: וַיִּגְדַּל הַיֶּלֶד וַיְהִי הַיּוֹם וַיֵּצֵא אֶל־אָבִיו
 נז אֶל־הַקְּצָרִים: וַיֹּאמֶר אֶל־אָבִיו רֵאשִׁי | רֵאשִׁי וַיֹּאמֶר אֶל־הַנָּעַר שְׂאָהוּ
 נח אֶל־אֲמוֹ: וַיִּשְׁאַהּוּ וַיְבִיֵּאֻהוּ אֶל־אֲמוֹ וַיֵּשֶׁב עַל־בְּרִכְיָה עַד־הַצָּהֳרַיִם
 נט וַיָּמָת: וַתַּעַל וַתִּשְׁכְּבֵהוּ עַל־מִטַּת אִישׁ הָאֱלֹהִים וַתִּסְגֹּר בַּעֲדוֹ וַתֵּצֵא:
 ס וַתִּקְרָא אֶל־אִישָׁהּ וְהֵאמֶר שְׁלַחָה נָא לִי אֶחָד מִן־הַנְּעָרִים וְאַחַת הָאֶתְנָנוֹת
 סא וְאֶרְוָצָה עַד־אִישׁ הָאֱלֹהִים וְאֶשׁוּבָה: וַיֹּאמֶר מְדוּעַ אֲתִי הִלַּכְתִּי [אֵת]

הספרדים

מסיימים כאן

הַלֵּכְתָּ אֵלָיו הַיּוֹם לֹא־חֹדֶשׁ וְלֹא שַׁבָּת וְתֹאמַר שְׁלוֹם: ֹ וְתַחֲבֹשׁ הָאֵתוֹן
וְתֹאמַר אֶל־נַעֲרָה נְהַג וְלֵךְ אֶל־תַּעֲצֹר־לִי לְרֹכֵב כִּי אִם־אֲמַרְתִּי לָךְ: וְתֵלֶךְ
וְתֵבֵא אֶל־אִישׁ הָאֱלֹהִים אֶל־הָרֶכָּמֶל וְיִהְיֶה כְּרָאוֹת אִישׁ־הָאֱלֹהִים
אֵתָהּ מִנְּגִד וַיֹּאמֶר אֶל־גִּיחֹזִי נַעֲרוֹ הִנֵּה הַשּׁוֹנֵמִית הַלְּזוֹ: עֲתָהּ רוּץ־נָא
לְקִרְאָתָהּ וְאָמַר־לָהּ הַשְׁלוֹם לָךְ הַשְׁלוֹם לְאִישְׁךָ הַשְׁלוֹם לְיִלְדָּךְ וְתֹאמַר
שְׁלוֹם: וְתֵבֵא אֶל־אִישׁ הָאֱלֹהִים אֶל־הָהָר וְתַחֲזֹק בְּרַגְלָיו וַיֵּגֶשׁ גִּיחֹזִי
לְהִדְפָּהּ וַיֹּאמֶר אִישׁ הָאֱלֹהִים הִרְפָּה־לָּהּ כִּי־נִפְשָׁה מְרַה־לָּהּ וַיַּהֲוֶה
הַעֲלִים מִמֶּנִּי וְלֹא הִגִּיד לִי: וְתֹאמַר הִשְׁאַלְתִּי בֶן מֵאֵת אֲדֹנָי הֲלֹא אֲמַרְתִּי
לֹא תִשְׁלַח אֹתִי: וַיֹּאמֶר לְגִיחֹזִי חָגֵר מִתְנִיֶךָ וְקַח מִשְׁעֲנֹתַי בְּיָדְךָ וְלֵךְ
כִּי־תִמְצָא אִישׁ לֹא תִבְרַכְנּוּ וְכִי־יִבְרַכְךָ אִישׁ לֹא תַעֲנֶנּוּ וְשִׁמַּת מִשְׁעֲנֹתַי
עַל־פְּנֵי הַנָּעֵר: וְתֹאמַר אִם הִנָּעַר חִי־יִהְיֶה וְחִי־נִפְשֶׁךָ אִם־אֶעֱזָבְךָ וַיָּקָם
וַיֵּלֶךְ אַחֲרֶיהָ: וְגִיחֹזִי עָבַר לִפְנֵיהֶם וַיִּשֶׁם אֶת־הַמִּשְׁעָנֹת עַל־פְּנֵי הַנָּעֵר וַאֲיִן
קוֹל וַאֲיִן קֶשֶׁב וַיֵּשֶׁב לְקִרְאָתוֹ וַיִּגְד־לוֹ לֵאמֹר לֹא הִקִּיץ הַנָּעֵר: וַיֵּבֵא
אֱלִישָׁע הַבִּיתָה וְהִנֵּה הַנָּעֵר מֵת מְשָׁכָב עַל־מִטָּתוֹ: וַיֵּבֵא וַיִּסְגֹּר הַדֶּלֶת
בָּעֵד שְׁנֵיהֶם וַיִּתְּפֹלֵל אֶל־יְהוָה: וַיַּעַל וַיִּשְׁכַּב עַל־הַיֶּלֶד וַיִּשֶׁם פִּיו עַל־פִּיו
וַעֲיִנָּיו עַל־עֵינָיו וְכַפָּיו עַל־[כַּפָּיו] כָּפוּ וַיִּגָּהֵר עָלָיו וַיִּחַם בָּשָׂר הַיֶּלֶד:
וַיֵּשֶׁב וַיֵּלֶךְ בְּבֵית אַחַת הַנָּה וְאַחַת הַנָּה וַיַּעַל וַיִּגָּהֵר עָלָיו וַיִּזְוֹרֵר הַנָּעֵר
עַד־שִׁבְעַת פְּעָמִים וַיִּפְקַח הַנָּעֵר אֶת־עֵינָיו: וַיִּקְרָא אֶל־גִּיחֹזִי וַיֹּאמֶר קְרֹא
אֶל־הַשּׁוֹנֵמִית הַזֹּאת וַיִּקְרָאָהּ וְתֵבֵא אֵלָיו וַיֹּאמֶר שְׂאִי בְנֶךָ: וְתֵבֵא וְתִפְּל

עַל־רַגְלָיו וְתִשְׁתַּחוּ אַרְצָה וְתִשָּׂא אֶת־בְּנָהּ וְתִצָּא: הַתִּימָנִים וְהַשְׁכָּנִים מְסִימִים כֹּאן